

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
ODSJEK ZA GERMANISTIKU

Katarina Škvorc

**SOCIOLOGIJA KAO NASTAVNI PREDMET U HRVATSKOM I
NJEMAČKOM ŠKOLSKOM SUSTAVU:
USPOREDBA SADRŽAJA JAVNIH PLANOVA I PROGRAMA**

Diplomski rad

Mentori:

dr. sc. Zvonimir Bošnjak
dr. sc. Marija Lütze-Miculinić, doc.

Zagreb, srpanj 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Predmet proučavanja i zadaća sociologije kao znanosti	2
3. Razvoj sociologije kao znanstvene discipline.....	3
4. Promjene koje utječu na sociologiju kao znanost	4
5. Utjecaj razvoja sociologije kao znanstvene discipline na nastavni predmet Sociologija ...	6
6. Sociologija kao nastavni predmet i njegova važnost	7
7. Specifičnosti Sociologije kao nastavnog predmeta.....	10
8. Stavovi mladih o srednjoškolskoj Sociologiji.....	13
9. Sociologija u hrvatskome školskom sustavu	14
10. Sociologija u njemačkome školskom sustavu	15
10.1. Savezna zemlja Bremen.....	16
10.2. Savezne zemlje Bavarska, Tiringija, Saska i Anhalt, Saarland i Mecklenburg i Prednja Pomeranija	17
10.3. Savezne zemlje Sjeverna Rajna i Vestfalija i Berlin	18
10.4. Savezna zemlja Hamburg	18
10.5. Savezne zemlje Schleswig-Holstein, Saska, Porajnje i Falačka i Baden-Württemberg.....	19
10.6. Savezne zemlje Brandenburg, Donja Saska i Hessen.....	20
11. Tematske cjeline nastavnoga predmeta Sociologija.....	21
11. 1. Sociologija: znanost o društvu.....	21
11.2. Nastanak i razvoj sociologije.....	22
11. 3. Kultura i društvo	22
11.4. Socijalizacija i identitet	23
11.5. Socijalna interakcija, grupe i organizacije.....	24
11.6. Društvene nejednakosti i stratifikacija	24
11.7. Obitelj i škola.....	25
11.8. Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	26
11.9. Moć i politika.....	26
11.10. Rad i ekonomija.....	27
11.11. Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija.....	27
11.12. Znanost: metode istraživanja i teorije.....	28
12. Usporedba hrvatskoga nastavnog predmeta Sociologija s njemačkim nastavnim predmetima.....	29

12.1. Metodologija usporedbe	29
12.2. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i <i>Soziologie</i>	30
12.3. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i <i>Sozialkunde</i>	31
12.4. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i <i>Sozialwissenschaften</i>	33
12.5. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i <i>Politik/Gesellschaft/Wirtschaft</i>	34
12.6. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i <i>Gemeinschaftskunde (GK)</i>	35
12.7. Sažetak usporedbe hrvatskoga i njemačkoga školskog sustava	37
13. Usporedba tematskih cjelina s obzirom na temeljna sociološka znanja prema Američkome sociološkom udruženju	41
13.1. Temeljna sociološka znanja prema Američkome sociološkom udruženju	42
13.1.1. Sociološke perspektive	42
13.1.2. Društveno istraživanje	43
13.1.3. Kultura	43
13.1.4. Socijalizacija	43
13.1.5. Socijalna organizacija	44
13.1.6. Društvene nejednakosti	44
13.1.7. Devijantnost i konformizam	44
13.1.8. Socijalne institucije	44
13.1.9. Socijalne promjene	44
13.2. Zastupljenost temeljnih socioloških znanja u hrvatskom nastavnom predmetu Sociologija	45
13.3. Zastupljenost temeljnih socioloških znanja u njemačkim nastavnim predmetima	46
14. Radni model nastavnoga programa za nastavni predmet Sociologija	50
14. 1. Realizacija radnog modela	50
15. Zaključak	57
16. Literatura	59

SAŽETAK

U ovom se radu provodi usporedba tematskih cjelina koje se obrađuju u sklopu nastavnog predmeta Sociologija s tematskim cjelinama iz njemačkih nastavnih predmeta *Sozialkunde, Sozialwissenschaften, Politik- Gesellschaft- Wirtschaft i Gemeinschaftskunde*. Prije usporedbe daje se kratki pregled o položaju sociologije u suvremenom društvu, kako u hrvatskom tako i u njemačkom društvu. Potom se analizira položaj sociologije u hrvatskom školskom sustavu te se naglasak stavlja na analizu tematskih cjelina u udžbeniku Nenada Fanuka iz Sociologije za srednje škole. Nakon analize hrvatske Sociologije, naglasak se stavlja na njemački školski sustav i pet nastavnih predmeta koje se može nazvati ekvivalentima za hrvatsku verziju nastavnoga predmeta Sociologija. Detaljnom usporedbom prikazana je zastupljenost tematskih cjelina nastavnog predmeta Sociologija u programima njemačkih nastavnih predmeta. Na kraju rada osmišljen je tzv. integrativni radni model u kojem su objedinjeni pozitivni elementi iz hrvatskog i njemačkog školskog sustava. Ovim se radom želi pokazati kako postoji prostor za poboljšanje sadržaja koji se obrađuje u sklopu nastavnog predmeta Sociologija u Hrvatskoj.

Ključne riječi: *Sociologija, Usporedba, Tematski sadržaj, Njemački školski sustav*

Key words: *Sociology, Comparison, Contents, Education System in Germany*

ZUSAMMENFASSUNG

In der vorliegenden Arbeit geht es um den Vergleich der Themen, die man im Schulfach Soziologie in Kroatien bearbeitet, mit den Themen, die man im Rahmen der Schulfächer Sozialkunde, Sozialwissenschaften, Politik/Gesellschaft/Wirtschaft und Gemeinschaftskunde thematisiert. Zu Beginn wird die Position des Schulfaches *Soziologie* im kroatischen Bildungswesen dargestellt. Die Beschreibung beschränkt sich dabei auf den Lernstoff, der im Lehrbuch *Sociologija* bearbeitet wird. Nach der Analyse des kroatischen Schulsystems werden folgende deutsche Schulfächer dargestellt: Sozialkunde, Sozialwissenschaften, Politik/Gesellschaft/Wirtschaft und Gemeinschaftskunde. Im Rahmen dieser Schulfächer werden soziologische Themen behandelt. Der Vergleich des kroatischen Lehrplans für das Fach Soziologie mit den deutschen Lehrplänen für die erwähnten deutschen Schulfächer zeigt, in welchem Maße die Themen, die man im Rahmen dieser Schulfächer thematisiert, ähnlich sind. Zum Schluss wird ein Arbeitsmodell entworfen, in dem man positive Elemente aus dem gemachten Vergleich integriert. Ziel dieser Arbeit ist, konkrete Handlungsempfehlungen zu geben, um das Konzept des kroatischen Schulfaches Soziologie zu verbessern.

Schlüsselwörter: *Soziologie, Vergleich, Inhalt, Deutsches Schulsystem*

1. Uvod

U posljednje su vrijeme vrlo aktualne rasprave o reformi obrazovanja čija je sastavnica kurikulna reforma. Ona je jedna od prvih mjera kojom započinje realizacija Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije na kojoj će raditi velik broj stručnjaka i radnih skupina.¹ Za svaki nastavni predmet određuje se, između ostaloga, struktura i pripadajuća razrada sadržaja i ishoda kojima se pokušavaju ukloniti nedostaci trenutno važećih koncepata pojedinih predmeta.

Sociologija² je jedan od 29 nastavnih predmeta za koji su izrađeni prijedlozi kurikula u sklopu prve dionice Cjelovite kurikularne reforme. Svrha izmjena koje su predložene kurikulnom reformom jest da se učinkovitije ostvare ciljevi nastavnoga predmeta Sociologije.

U ovom radom analizirat će se, kao trenutno važeći dokument, postojeći Nastavni plan i program za nastavni predmet Sociologije objavljen 1994. godine te uvidjeti njegove prednosti i nedostatke. Pritom treba odmah naglasiti da se naglasak stavlja na sadržaj koji se obrađuje na nastavi.

Osim analize hrvatskog Nastavnog plana i programa, analizirat će se i Nastavni planovi i programi pojedinih saveznih zemalja Savezne Republike Njemačke s ciljem usporedbe tih dvaju programa. U Njemačkoj je situacija složenija te postoji pet različitih nastavnih predmeta koje se može nazvati ekvivalentima za hrvatsku verziju nastavnoga predmeta Sociologije. Cilj ove usporedbe jest uvidjeti prednosti i nedostatke pojedinih programa te zaključno kreirati radni model u kojem će biti predložen novi koncept sadržaja za nastavni predmet Sociologije.

Najprije će se obrazložiti sve važnost sociologije kao znanosti, ali i kao nastavnoga predmeta. Potom će se zasebno analizirati hrvatski i njemački školski sustav, nakon čega slijedi detaljna usporedba sadržaja Sociologije s nastavnim predmetima *Soziologie*, *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik/Gesellschaft/Wirtschaft* i *Gemeinschaftskunde*. Na kraju rada nalazi se radni model sadržaja.

---

¹ Cjelovita kurikularna reforma. Rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje. URL: http://www.kurikulum.hr/sto_ukljucuje_kur_reforma/ (Pristup: 26.5.2018.)

² Za Sociologiju kao nastavni predmet u nastavku ovoga rada koristit će se skraćeni termin Sociologija, dok će se za sociologiju kao znanstvenu disciplinu koristiti termin sociologija.

2. Predmet proučavanja i zadaća sociologije kao znanosti

Nijedan razuman čovjek ne bi pokušao popravljati automobil bez razumijevanja mehanizma istog i bez potrebnoga tehničkog znanja pa tako ni mi ne možemo u potpunosti shvatiti i razumjeti društvo a da nešto ne proučimo o njegovom mehanizmu i njegovoj strukturi. Poruka je ovo autora Jacka Rumneya i Josea Maiera koji su u svojoj knjizi *Soziologie* predmet poučavanja sociologije usporedili s mehanizmom automobila (1954: 9). Oba mehanizma sastoje se od mnoštva dijelova koji su sastavljeni po određenome principu i zajedno tvore složene mehanizme s ciljem da ti dijelovi međusobno učinkovito funkcioniraju.

Mehanizam, čiji najmanji dijelovi jesmo mi pojedinci, jest društvo, a upravo njime bavi se sociologija koja doslovno znači „znanost o društvu“ (Fanuko, 1998: 5). Pojave koje se svakodnevno zbivaju i u kojima mi kao pojedinci sudjelujemo predmet su proučavanja sociologije. Iako nam se često čini da nam je društvo u kojem živimo vrlo dobro poznato, sociologija nam omogućuje da ga sagledamo na jedan drugačiji, znanstveniji način. Sociologija nas uči da svemu što nas okružuje i svemu što se događa oko nas pridajemo neko značenje te razmišljamo o stvarima koje bismo inače uzeli zdravo za gotovo. Kao sociolozi istražujemo vrlo različite društvene pojave i procese: od promatranja kako se ljudi ponašaju u obitelji, pitanja zbog čega su pojedinci skloni kriminalu, zašto neka djeca bolje uspijevaju u školi, za koga će glasovati članovi neke društvene skupine, po čemu se razlikuju suvremeno američko i japansko društvo i slično (Fanuko, 1998: 5). Općenito možemo reći da je jedan od glavnih zadataka sociologije odrediti prirodu društvenih formi, a kao što vidimo, one su vrlo raznolike. Sociolozi, bili oni znanstvenici ili obični građani koji razmišljaju o društvu oko sebe, moraju razotkriti razvoj individue i društva kojem ta individua pripada. O zadaćama sociologije govorio je i Spinoza koji je rekao da pojedinac mora naučiti ljudsko djelovanje promatrati kao linije i plohe. Time će uspjeti ta djelovanja zaista i shvatiti a da ih pritom subjektivno hvali ili kritizira (Spinoza, 2010). Upravo je to čar svakog sociologa - objektivno proučavati nešto što je zapravo vrlo subjektivno - društvo.

3. Razvoj sociologije kao znanstvene discipline

Sociologija kao znanstvena disciplina ima dugu tradiciju. Kao posebna znanstvena disciplina oblikuje se u prvoj polovici 19. stoljeća. Njen nastanak i razvoj povezan je s društvenim procesima koji svoj vrhunac doživljavaju od kraja 18. do početka 20. stoljeća (Fanuko, 1998: 161). U Hrvatskoj se sociologija kao znanost javila nešto kasnije, početkom 20. stoljeća. 100. godišnjica pojave sociologije kao akademske discipline, koja je proslavljena 2003. godine, kao i njezin povijesni razvoj, dokazuje da je riječ o akademskoj disciplini koja je obilježila razvoj društvenih znanosti u hrvatskom visokom školstvu (Krbec, Lažnjak, 2008).

Društveni procesi koji su potaknuli razvijanje znanstvenoga pogleda na društvo jesu političke revolucije (ponajprije Francuska revolucija), industrijska revolucija, nastanak kapitalizma, nastanak socijalizma, religijske promjene, urbanizacija itd. Razvoj znanosti u 19. stoljeću, pogotovo prirodnih, potaknuli su razvijanje sociologije kao zasebne znanstvene discipline. Njen zadatak bio je odrediti karakteristike tadašnjega društvenog uređenja što je obuhvaćalo razumijevanje razvoja čovječanstva. Taj zadatak aktualan je i dan-danas. Sociolozi nastoje objasniti društvene sisteme i strukture, razvoj i funkcije socijalnih uređenja, pravila ponašanja kroz koje se društvo održava i regulira. Isto tako nastoje objasniti način na koji ljudi kao pripadnici društva međusobno funkcioniraju, kako se udružuju u grupe i organizacije. Sociologija je, dakle, znanost koja je nužna onome tko želi razumjeti svijet u kojem živi, svijet koji je većim dijelom njegovo djelo. Uz to uči, objektivno i kritički, isključujući svoje emocije i želje, sagledavati stanje stvari (Rumney, Maier: 12).

Još jedan razlog zbog kojega je došlo do nagloga razvoja sociologije kao znanstvene discipline jest to što su ljudi uvidjeli da su stručna sociološka znanja sve potrebija u planiranju i organizaciji suvremenoga života. Potreba za istraživanjem društva potaknula je uspoređivanje sociologije s fizikom i njenim statusom u znanstvenom svijetu u tom smislu da sociologija preuzima ulogu u upravljanju društvom, i to naročito u modernome društvu, isto kao što fizika ima važnu ulogu u tehnologiji (Kuvačić, 1972). Ipak, sociologija ne može predložiti pouzdane i valjane obrasce prema kojima društvo isključivo funkcionira jer se radi o dinamičnom procesu za koji ne postoje gotovi obrasci kao što je to slučaj u fizici. Upravo je to razlog zbog kojega sociologija danas nema ugled kao što to ima fizika te postoje brojne rasprave o položaju sociologije kao znanosti, no njenu nužnost nikako ne smijemo dovoditi u pitanje.

4. Promjene koje utječu na sociologiju kao znanost

U suvremenome modernom društvu zbivaju se mnoge promjene koje itekako utječu na nas kao pojedince, na način funkcioniranja društva, ali i na sociologiju. Poljski sociolog Zygmunt Bauman (2005) u svom djelu *Education in Liquid Modernity* bavio se ključnim promjenama koje su uočljive u današnjem društvu. Ponajprije naglašava da društvo prelazi iz čvrstoga u takozvano likvidno stanje. U tom likvidnom stanju socijalne forme koje nastaju nisu stabilne i dugotrajne, već one traju vrlo kratko i jako su površne. To znači da su interakcije kratkotrajne te nisu planirane kada se u obzir uzmu dugoročne posljedice. To stanje svakako pospješuje proces globalizacije koji je sveprisutan u svim segmentima društvenoga života, a čije posljedice su vidljive u načinu življenja pojedinaca, ali i u načinu opstanka čitavoga društva. Osim toga Zygmunt Bauman naglašava da u suvremenom društvu sve više dominira natjecanje na tržištima radne snage i roba što mijenja i prirodu interakcije među pojedincima. Umjesto da zajedno surađuju kako bi postigli neki cilj, oni se okreću jedan protiv drugoga stavljajući individualne ciljeve na prvo mjesto. Povezano s time jest i što su individue sklone planirati kratkoročno u danome trenutku, teže iskoristiti trenutno raspoložive mogućnosti, a pritom zanemaruju dugoročno planiranje. Nisu skloni učenju ili izgradnji koja bi donijela rezultate u budućnosti, već žele odmah vidljive rezultate. U takvome društvu individue se moraju prilagoditi, a kako bi mogli funkcionirati u takvome likvidnom društvu moraju biti fleksibilni i u stanju brzo se prilagoditi situaciji u kojoj se nađu. Individue u likvidnoj moderni Zygmunt Bauman usporedio je s figurom lovca. Lovac se prilagođava uvjetima okoliša samo pod uvjetom da se u njemu kreće njegov plijen. Njega zanima vlastiti opstanak, a ne progres napretka (Bauman, 2005). Ovu metaforu možemo protumačiti kao prikaz dominantnoga procesa individualizacije u suvremenom društvu, u likvidnoj moderni kako to naziva spomenuti autor. Individue su zaokupljene tržišnom razmjenom, političkom nesigurnošću, deregulacijom i novom tehnologijom.

Svim tim promjenama i posljedicama koje dolaze zajedno s njima trebala bi se baviti sociologija. Opisane promjene u suvremenom društvu utjecale su ne samo na sociologiju kao znanost, već i na Sociologiju kao nastavni predmet. Stoga je zadatak nastavnog predmeta Sociologije složeniji no ikad prije. Ponajprije moraju sadržaji koji se obrađuju u sklopu toga nastavnog predmeta pratiti razvoj društva kako bi se učenicima moglo osigurati smisleno usvajanje znanja, vještina i vrijednosti, a kao što vidimo taj razvoj složeniji je no ikad prije.

Promjenama u suvremenom društvu bavio se i profesor Ognjen Čaldarović u svom članku *Suvremena sociologija i moderno društvo* koji je objavljen u zborniku radova *Modernost i modernizacija* (1990: 83-92). Uočio je, kao i Bauman, karakteristične pojave u modernom društvu, a ovo su samo neke od njih:

- Socijalna fragmentacija, odnosno vid društvene dezintegracije koji je vidljiv općenito u društvu na više razina. Tako možemo govoriti o etničkoj, socijalnoj, ekonomskoj i kulturnoj fragmentaciji.
- Jačanje konflikta koje profesor Čaldarović uočava među fragmentiranim zajednicama, a zauzimaju različite oblike i teško su objašnjivi.
- Jačanje uloga alternativnih pogleda i tipova aktivnosti pa se slijedom tog javljaju alternativni stilovi života. Društvo time postaje multikulturno, a sve se više gubi dioba između masovne i elitne kulture.

U pozadini svih tih navedenih promjena stoji jedan proces koji je svakako utjecao i potaknuo sve navedene promjene, kako na makrorazini društva tako i na mikrorazini, a riječ je o globalizaciji. Globalizacija je proces koji na mnogostruke načine prodire u svijest pripadnika društva. Jedan od tih načina jest virtualna mreža. Suvremeno društvo označeno je procesima modernizacije i retradicionalizacije, a projekt modernizacije uključuje i proces tehnikacije društva gdje tehnička infrastruktura društvenog razvoja predstavlja nužan preduvjet razumijevanja i komunikacije (Čaldarović, 1990: 87). Stvara se tzv. novo virtualno društvo u kojem se interakcije odvijaju na drugačiji način od onih koji se događaju „uživo“. Ljudi su povezani iako se nalaze na mjestima koja su tisuće kilometara odvojena, razmjenjuju informacije, trguju i druže se usprkos tim preprekama. U suvremenome društvu to se čak ni ne može nazvati preprekama jer se ta interakcija odvija bez većih problema. Nagli razvoj tehničke infrastrukture omogućuje nastanak tzv. nevidljivih gradova pa stoga možemo govoriti o novim virtualnim centrima zbivanja. Sve te promjene u suvremenome svijetu globalnoga su karaktera, ali se u različitim oblicima manifestiraju u pojedinim sredinama i u pojedinim segmentima života u njima. Cjeloviti, cjelokupni karakter razvoja ne unificira ni načine ni postupke, već otvara, potiče, obvezuje i respektira mnoštvo specifičnosti. Razvoj postaje osnova egzistiranja u svijetu promjena, ali i kriterij organizacije života i rada suvremenog čovjeka (Pivac, 2000: 17).

Osim što na sociologiju utječu brojni spomenuti procesi i promjene u suvremenome društvu, na nju utječe i razvoj drugih znanstvenih disciplina. Sociologija je znanost koja jako

ovisi o drugim znanostima, a razlog tome leži u opsežnom i raznolikom predmetu poučavanja (Rumney, Maier, 1954: 20). Kao što smo vidjeli, predmet proučavanja sociologije jest ukupnost ljudskih veza, što je u moderno doba izrazito opširan predmet poučavanja i kao takav se bez pomoći drugih znanstvenih disciplina ne može sagledati u potpunosti. Društvo je kompleksnije nego ikad prije, kako na mikrorazini tako i na makrorazini, a sociologija se ne smije odlučiti samo za jedan dio društva koji bi u nekom trenutku htjela istraživati. Naravno da bi se samo istraživanje i promatranje tako uvelike olakšalo, no rezultati i zaključci do kojih bi se pritom došlo ne bi bili pouzdani i valjani. Sociologija ne smije društvene komponente proučavati zasebno, već mora težiti tome da pruži cjelokupan pogled na međuovisnost tih komponenata i time pomogne shvatiti funkcioniranje istih. Da bi se na primjer moglo razumjeti neko suvremeno društvo, sociologija mora znati nešto o njemu, o njegovim urođenim i stečenim karakteristikama. Također mora znati nešto o fizičkoj okolini, socijalnim institucijama, jeziku, religijama koje su prisutne u tom društvu, pravosuđu koje je na snazi u istome itd. Ne samo da sve navedeno treba znati o samom društvu, već treba imati i informacije o tome kakve su veze toga društva s drugim društvima, što je danas vrlo važan aspekt s obzirom na već spomenuti proces globalizacije. Kako bi sociologija dobila sve te informacije, bez kojih njeno proučavanje društva ne bi imalo smisla, mora surađivati s drugim znanostima. Srodne discipline koje bi joj u tome mogle pomoći jesu na primjer politologija, psihologija, pedagogija, teologija i brojne druge povezane znanosti.

5. Utjecaj razvoja sociologije kao znanstvene discipline na nastavni predmet Sociologija

Do sada smo vidjeli brojne procese i promjene koje utječu na sociologiju kao znanstvenu disciplinu. Pritom dolazimo do još jednoga aspekta koji je iznimno važan za temu ovoga diplomskog rada. Sociologija kao znanstvena disciplina ne samo da se mijenja, već utječe i na nastavni predmet Sociologija. Tim promjenama Sociologija sve više dobiva na važnosti, jer se one odnose na naše učenike. Oni su jedni od glavnih aktera u suvremenome društvu, posebice kada raspravljamo o virtualnome društvu. Raspravljajući o Sociologiji kao nastavnom predmetu, uvijek trebamo imati na umu da su učenici kojima će se Sociologija predavati sedamnaestogodišnjaci, odnosno učenici trećeg razreda gimnazijskih programa. Naši učenici članovi su društva, brojnih grupa: obitelji, države, političkih stranaka, religijskih grupa, raznih udruga, vršnjačkih grupa itd. Osim toga a ne manje važno, naši učenici dio su virtualnog društva putem raznih društvenih mreža i aplikacija, poput Facebooka, Twitera,

Snapchata itd. Učenici bi u sklopu Sociologije trebali analizirati strukturu toga virtualnog društva i globalne interakcije, ali i naglasiti promjene koje se posljedično događaju u „realnome“ društvu. Trebaju naučiti gledati na sebe kao na članove društva i promatrati svijet oko sebe, što će rezultirati razumijevanjem društva i načina njegova opstanka, što i jest jedna od glavnih zadata Sociologije kao nastavnog predmeta. Kao sociolozi, ali prije svega kao nastavni profesori Sociologije, moramo učenicima objasniti taj suvremeni moderni svijet, kako bi postigli naše ciljeve - smisleno usvajanje znanja, vještina i vrijednosti.

Pritom je važno da se naglasak ne bi smio staviti samo na sadašnjost i na budućnost društva, a u potpunosti zaboraviti njegova prošlost. Bitna značajka škole je prožetost jedinstva prošlosti i sadašnjosti u njezinom biću, ali, s obzirom na njezine zadatke, i budućnosti. Moglo bi se reći da njezina suvremenost nužno respektira prošlost i anticipira budućnost. Samo u tom kreativno-kritičkome jedinstvu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti moguće je koncipirati ostvarivanje zadata odgoja i obrazovanja u proturječnim okolnostima epohalnih promjena društva i znanosti (Pivac, 2000: 39). U konkretnom slučaju Sociologije to bi značilo da tematske cjeline moraju objediniti povijest sociologije, njen razvoj, proučavanje društva u povijesti, ali i staviti naglasak na sadašnjost i sadašnje stanje kako bi se moglo predvidjeti i govoriti o budućnosti društva. Je li sve navedeno zaista zastupljeno u tematskim cjelinama koje se obrađuju, vrijedi vidjeti u poglavljima koja slijede.

6. Sociologija kao nastavni predmet i njegova važnost

Sociologija je nastavni predmet koji se nalazi u nastavnim planovima srednjih škola. Točnije, to je nastavni predmet koji se predaje kao obavezan predmet u trećem razredu gimnazijskih škola. Sociologija kao nastavni predmet svoje korijene vuče još iz šezdesetih godina prošloga stoljeća. Školska knjiga 1963. godine objavila je knjigu pod nazivom *Sociologija*, prvi sociološki udžbenik za gimnazije (Kratka povijest hrvatske sociologije, 1994). Autor spomenutog udžbenika bio je poznati hrvatski sociolog Rudi Supek koji ne samo da je utjecao na razvoj sociologije u srednjoškolskom obrazovanju već je i inicirao osnivanje Odsjeka za sociologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Ovom prilikom vrijedi istaknuti da Odsjek za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i danas čini jezgru svih akademskih aktivnosti u području sociologije (Krbec, Lažnjak, 2008). Sadržaj koji nudi studijski program sociologije raznovrstan je i obuhvaća brojne aspekte sociologije koja se bavi suvremenom dinamikom društva. Studentima

sociologije na Filozofskom fakultetu omogućeno je steći specijalizirano znanje s obzirom na vlastite interese. Svaki semestar studenti imaju ponuđeni širok spektar kolegija koji pokrivaju sva aktualna područja istraživanja sociologije.

Značajniji razvoj sociologije kao akademske i znanstvene discipline dogodio se ipak dvadesetak godina kasnije, što naglašava i profesor Ognjen Čaldarović analizirajući položaj sociologije od 1990-tih: “profesionalizacija sociologije i sociologa dogodila se 1960-ih i 1970-ih, dok je njezino jačanje nastupilo tijekom 1980-ih i 1990-ih kada je ona postala konkurentna društvena znanost” (Čaldarović, 2003: 41). Od tada je prošlo gotovo tridesetak godina te je sasvim razumljivo da se sociologija kao znanost, a ponajprije i kao nastavni predmet, promijenila. Ne samo da se promijenila tijekom prethodnih godina već se nastoji promijeniti zajedno s stanjem obrazovanja u današnje vrijeme. Zbog sve veće važnosti obrazovanja za nacionalni razvoj te sve bržih znanstvenih, tehnoloških i društvenih promjena, obrazovni sustavi svih zemalja nastoje se poboljšati i prilagoditi zahtjevima novog vremena (Vlada Republike Hrvatske, 2002).

Sociologija kao znanstvena disciplina u 21. stoljeću u velikoj se mjeri i u mnogo aspekata razlikuje od one iz 60-ih godina prošloga stoljeća. U tih pedesetak godina razvilo se niz socioloških područja. Svako područje ima svoj predmet proučavanja. Tako jedna grana sociologije proučava posebne društvene grupe, druga pak posebne društvene događaje, treća društvene institucije, četvrta druge znanstvene discipline itd. Razlikujemo niz socioloških područja, a ovo su samo neka od njih: sociologija zdravlja i bolesti, sociologija rata, mira i socijalnih konflikata, sociologija roda, sociologija religije, sociologija kulture, komparativna sociologija, sociologija svakodnevice itd. Iz ovog možemo izvesti zaključak da sociologija pokriva širok spektar tema, više nego ikad prije. Povezano s time valja se zapitati o aktualnosti tema koje se obrađuju u sklopu nastave Sociologije, prate li one razvoj sociologije, jesu li aktualne s obzirom na stanje društva itd. Sudeći prema odgojno- obrazovnim ciljevima učenja poučavanja nastavnog predmeta Sociologije teme bi trebale pratiti promjene suvremenog društva koje su navedene u prethodnim poglavljima. Od učenika se očekuje da će razviti interes za sociološko razumijevanje i istraživanje društva, razumjeti različite odnose, pojave i procese u užem i širem socijalnom kontekstu s posebnim naglaskom na suvremeno društvo, razvijati kritički odnos i izražavanje osobnih stajališta o društvenim odnosima, pojavama, procesima i njihovim sociološkim interpretacijama, razvijati interes i senzibilitet za društvena pitanja i probleme te poticati tolerantnost prema društvenim i kulturnim različitostima itd. (v. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Sociologija, 2017).

Iz ovih ciljeva vidljivo je da se naglasak stavlja na aktualna društvena zbivanja, društvene odnose i pojave. Cilj nastave Sociologije je da svaki učenik razvije sociološku imaginaciju kako bi mogao razumjeti društvo u kojem živi, da učenici budu u stanju samostalno prepoznati unutarnju dinamiku društva u kojem žive, a isto tako i razumjeti i prepoznati osnovne elemente društvene strukture u sredini u kojoj žive. Učenicima to pada teže nego što se to na pravi pogled čini, a razlog tome leži u sociologiji samoj. Sociologija je znanost koja se razlikuje od drugih disciplina zato što je ona apstraktne prirode. Sociologija se bavi organizacijama, sistemima, strukturama, procesima i relacijama, a sve su to apstraktni koncepti s kojim učenici imaju problema što je alarmantno jer učenici moraju pronaći smisao i prepoznati relevantnost sociologije. Ipak, svi navedeni ciljevi ne bi bili mogući bez temeljnih socioloških znanja. Tako kod odgojno-obrazovnih ciljeva učenja i poučavanja nastavnoga predmeta sociologije, osim već spomenutih ciljeva, stoji da bi učenici trebali usvojiti temeljna sociološka znanja u objašnjenju društvene stvarnosti (v. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Sociologija, 2017).

Ovime vidimo da bi tematske cjeline trebale povezati prošlost sa sadašnjosti. S jedne strane se učenike treba upoznati sa sociološkim znanjima, a tako i s onim velikim sociolozima koji su zaslužni za njih poput Durkheima, Marxa, Webera i drugih, a s druge strane treba ta sociološka znanja primijeniti na svakodnevicu. Spoj oba elemenata svakako zahtijeva detaljan plan i program. Postići jedinstvo sadašnjosti, prošlosti i budućnosti kompleksan je zahvat koji zahtijeva suradnju stručnjaka u planiranju nastave Sociologije. Kada se razmisli o prednostima takvoga pristupa i vrijednostima koje bi učenici time dobili, svakako vrijedi uložiti toliko truda.

Isto je primijetio i hrvatski pedagog Josip Pivac koji u svojoj knjizi *Inovativnom školom u društvo znanja* govori o važnosti promjene u hrvatskom školstvu: “Jedinstvo prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u školi nije mehanički zbroj navedenih parametara, već njihova svojevrsna prožetost i uvjetovanost koja je u potki njezina kontinuiteta, ali i u prepoznatljivosti njezinog bića u suvremenosti. “Vraćati školu u budućnost“ nije utopijska orijentacija, već uvažavanje njezinih povijesnih korijena na kojima je nužno graditi njezinu suvremenu, kreativnu i inovativnu funkciju, u osnovi anticipativnog karaktera.” (Pivac, 2000: 41).

Iz dugogodišnjeg iskustva možemo reći da, što se tiče Sociologije u hrvatskom školskom sustavu, sinteza prošlosti, sadašnjosti i budućnosti još nije postignuta. Sadržaj

nastavnog predmeta Sociologije još uvijek uglavnom fokusira samo na jedan segment, a to je na sadržaj vezan uz povijest sociologije. Jako detaljno se obrađuje razvoj sociologije kao znanosti kroz povijest, učenicima se prezentira rad mnogih sociologa, kako hrvatskih tako i stranih. Uz širok opus tema vezanih za povijest ima tematskih cjelina koje se teorijski bave sadašnjim društvom dok onih koje se bave budućnošću gotovo i nema. Isto tako mogu iznijeti svoj stav i iskustvo što se tiče sociologije na fakultetskoj razini. Na studiju sociologije teme koje se obrađuju povezane su s onima koje se uče u srednjoj školi, no naravno da se dubinom ide puno detaljnije nego u srednjoj školi. Osim toga, puno je više tema koje se fokusiraju na sadašnjost i budućnost hrvatskog društva. Mnogo kolegija, poput Sociologije grada, Sociologije svakodnevice, Sociologije cyber kulture stavljaju naglasak na suvremeno društvo i njegove promjene u odnosu na tradicionalno društvo. Budući da sam upoznata s tematskim cjelinama kako na srednjoškolskoj, tako i da fakultetskoj razini, postavljam si pitanje je li sadržaj koji se obrađuje s učenicima u srednjoj školi zaista najbolji izbor. Mnoštvo je zanimljivih tema koje se uopće ne spominju i nisu predviđene Nastavnim planom i programom, a svakako mislim da bi učenicima te teme bile od koristi, ali i njima zanimljive jer su upravo srednjoškolci nositelji suvremenog društva.

7. Specifičnosti Sociologije kao nastavnog predmeta

Stanje Sociologije kao nastavnoga predmeta nije onakvo kakvo bi trebalo biti kada se u obzir uzmu sve navedene zadaće koje taj nastavni predmet ima, pa i kada se razmatra ozbiljnost i opseg predmeta kojim se ona bavi. Upravo time se bavio Ross J. Eshleman u svome članku *Trends and Problems in Sociology: As a Discipline and as a School Subject* (1989). Već u prvom poglavlju ovoga rada navedeno je mnogo podataka koji ukazuju na sve veću važnost sociologije, no ipak tu znanstvenu disciplinu nešto čini posebnom, a o pozitivnosti te posebnosti valja promisliti. Sociologija se od drugih disciplina razlikuje ponajprije u svojoj apstraktnoj prirodi, mogli bismo čak reći da je sociologija znanost čiji je predmet proučavanja najapstraktniji dok druge znanosti proučavaju konkretnije stvari. Mi možemo slikati ptice u prirodi, držati loptu u rukama, ali što možemo učiniti s sociološkim fenomenima poput normi i vrijednosti, možemo li hipoteze držati u ruci ili pak izmjeriti njihovu težinu kao što možemo predmete proučavanja drugih znanosti? Ne možemo. Znanstvenici tih drugih disciplina mogu kreirati konkretne stvari poput tehničkih izuma, eksplozivnih naprava ili informatičke programe. Sociologija s druge strane ne proizvodi ništa. Ta apstraktnost ne predstavlja svima problem, pogotovo ne sociolozima ili onima koji se dugo

bave proučavanjem društva. Najveći problem ta apstraktnost sociologije predstavlja početnicima, a u našem slučaju to su srednjoškolci u trećim razredima gimnazijskih programa.

Osim što s njima tematski obrađujemo nešto što njima nije tako lako zamislivo, nudimo im i mnoštvo pogleda na tu apstraktnost. Sociologija se suočava s ograničenjem nejedinstvenosti perspektiva. Bilo bi puno jednostavnije kad bi se svi sociolozi svijeta složili s jednom perspektivom i iz toga pogleda učili svoje učenike promatrati svijet. No je li to smisao sociologije, pojednostavljeno predstaviti svijet oko nas? Naravno da nije. Postoji niz perspektiva, odnosno mogućih stajališta s kojih možemo promatrati društvo koje nam se posljedično uvijek čini drugačijim. Tako nećemo doći do istih zaključaka ukoliko raspravljamo o funkcioniranju društva na mikro, a potom i na makrorazini. To su dva odvojena gledišta koja su, međutim, itekako povezana. Biranje samo jedne perspektive zato što nam se ona iz nekih razloga čini boljom nije nikako opravdano, a posebice ne znanstveno ispravno rješenje. Mikro i makro perspektive nisu jedine u sociologiji, postoji još niz drugih. Tako će neki sociolozi funkcioniranje grupe pojedinaca gledati s gledišta konfliktne teorije, dok će drugi tu istu grupu analizirati imajući pritom funkcionalnu teoriju na umu. Ista grupa bi se u toj situaciji u isto vrijeme promatrala na dva različita načina, no svaka rasprava o tome koje promatranje bi bilo vrednije i bolje bila bi suvišna.

Uz teorijski pluralizam, sociologija je znanost koja nema jedinstven sustav namijenjen analizi informacija. Metodološki gledano, sociolozi se služe nizom sredstava birajući iste prema kontekstu istraživanja i prema vlastitim potrebama. Sociolozi imaju na raspolaganju niz metodičkih sredstava te je potrebno da budu dobro upoznati sa svakim od njih kako bi i znali odabrati ona koja su im potrebna. Postoji još niz primjera kojima bismo mogli dočarati nejedinstvo perspektiva u sociologiji, a upravo one učenicima zadaju najviše problema. Ne samo da moraju učiti o sadržaju koji im je potpuno apstraktan već taj isti moraju upoznati s mnogo različitih aspekata. Kada raspravljamo o sociologiji u znanstvenome smislu, tada pluralizam ideja i perspektiva ne predstavlja nešto negativno, čak obratno. Sociologija je znanost bogata teorijama i idejama što sociolozima predstavlja pravi užitak. No raspravljajući o Sociologiji kao nastavnome predmetu, apstraktnost predmeta, nedostatak konkretnoga produkta proučavanja i promatranja, višedimenzionalni pogledi na predmet poučavanja te mnoštvo metodoloških sredstava predstavljaju veliku prepreku našim učenicima. Učenici teže tome dobiti praktična i dugotrajna rješenja, a u sociologiji im to nitko ne može u potpunosti, a kad bi i pokušali pojednostaviti stvari i ponuditi jednu istinu, ona ne bi bila valjana.

Sljedeća stvar koja Sociologiju nikako ne čini jednostavnijom jest ideološki sadržaj koji se obrađuje s učenicima. S jedne se strane teži tome da informacije koje se iznose učenicima budu politički, etički i pravno neutralne dok su one s druge strane često jako prožete upravo tim stavovima.

U istom djelu autor ističe kako Sociologija kao nastavni predmeti može imati dvije pozicije: nultu ili znanstveno neovisnu (Ehlemann, 1989). S jedne strane se može umanjivati važnost te znanstvene discipline te tada govorimo o nultoj poziciji sociologije. Ponovno se postavlja pitanje kao i na početku rada: Zašto se baviti društvom, socijalnim svijetom kad svakodnevno živimo u njemu i dobro znamo kako društvo funkcionira? Sociologija kao znanost u ovom slučaju ne postoji te je takva škola za Eshlemanna krajnje nekulturna (1989).

S druge strane Sociologiju kao nastavni predmet i znanost možemo promatrati kao disciplinski neovisnu. Pod time se podrazumijeva prijenos disciplinskih izoliranih i zatvorenih znanja pri čemu bi povezanost s drugim disciplinama bila zanemarena. Obje strane predstavljaju dva pola, a nijedan od njih nije realan, što napominje i Eshlemann. Sociologiju ne bismo trebali tretirati ni kao idealnu znanost bez mana, ali ni uočavati samo njene nedostatke. Zlatna sredina, tj. uravnoteženo poimanje između navedenih krajnosti u ovome bi slučaju bilo najbolje rješenje.

Učenicima se sociologija treba predstaviti kao znanost koja je itekako važna i relevantna za njih kao pripadnike društva i mnogih grupa, ali se ona ne bi trebala idealizirati kao samostalna i jedinstvena znanost. Učenicima treba ukazati na težinu proučavanja društva kao i složenosti istoga. Ono što je najvažnije jest da sociologija postane relevantna učenicima. Oni moraju naučiti kako se društvo istražuje, pa tako i naučiti čitati razna sociološka istraživanja i analize, a moraju naučiti samostalno i kritički misliti. Učenici se moraju znati osvrnuti na svijet oko sebe, primjećujući pritom naučeno sociološko znanje. To bi značilo primijeniti ono apstraktno na realne situacije, što će učenicima u svakom slučaju pojasniti naučeno teorijsko znanje. Osim što je važan pristup Sociologiji kao nastavnomu predmetu, bitna je i sama struktura toga predmeta. Kao što je već napomenuto na početku rada, u nastavku će se naglasak staviti na tematske cjeline koje se obrađuju u sklopu nastave Sociologije, prvo u hrvatskome, a potom i u njemačkome školskom sustavu.

8. Stavovi mladih o srednjoškolskoj Sociologiji

Već spomenuti američki sociolog Ross J. Eshleman bavio se i percepcijom mladih studenata koji su prošli program srednjoškolske Sociologije o Sociologiji kao nastavnom predmetu. Htio je istražiti kakav stav zauzimaju kada je riječ o srednjoškolskoj Sociologiji, a dobiveni rezultati nisu baš najbolji kada se analizira status Sociologije kao nastavnoga predmeta. Istraživanje je provedeno u Americi na trima sveučilištima: Wayne State University, Western Michigan University i University of Michigan, a sveukupno je sudjelovalo 947 studenata (Eshleman 1975: 4).

Na početku svoga rada govori općenito o važnosti sociologije te naglašava kako je ona postala vrijedna ne samo profesionalnim sociolozima već i svim ostalim osobama u društvu. Stoga prevladava mišljenje da profesionalni sociolozi imaju mnoga znanja, vrijednosti i vještine koje mogu prenijeti učenicima kojima to možda nikada neće biti struka. Ipak, kojom se god profesijom bavili i gdje god živjeli, sociološka znanja nešto su što im u svakom trenutku može samo pomoći.

Iako je važnost sociologije sve veća, njen status kao nastavni predmet nije proporcionalno bolji kao što bismo to mogli očekivati. Čak naprotiv, Sociologija nema neku značajniju ulogu u srednjoj školi, barem tako misle studenti koji su sudjelovali u istraživanju (važno je još jednom napomenuti da je istraživanje provedeno u Americi, no zasigurno se dobiveni rezultati mogu povezati sa Hrvatskom i Europom). Na pitanje treba li se uvesti Sociologija kao obavezan predmet u srednjim školama studenti su odgovorili jako skeptično: na Wayne State University samo je 25% odgovorilo potvrdno, na Western Michigan University samo njih 14%, a na University of Michigan razočaravajućih 9%. Iz navedenih rezultata može se zaključiti da Sociologija nije popularna. Većina studenata misli da bi Sociologija trebala biti ponuđena kao izborni predmet, njih 80%. Ipak, to što su rekli da ne bi trebala biti obavezan predmet ne znači da imaju negativan stav spram Sociologije (manje od 5% studenata izrazilo je negativan stav spram Sociologije u srednjim školama).

Moglo bi se reći da su dobiveni rezultati pomalo alarmantni jer se o nužnosti Sociologije više ne treba raspravljati. Američko sociološko udruženje (*American sociological association*) iz tog razloga potrošilo je nekoliko milijuna dolara kako bi napisali, testirali i objavili sociološki materijal prikladan za učenike srednjih škola. Njihov cilj bio je osmisliti akademski prikladan, zanimljiv, ali prije svega i relevantan materijal za učenike. Srednja

škola nekim učenicima jedina je prilika za susret sa sociologijom pa tu činjenicu treba iskoristiti na najbolji mogući način (Eshleman 1975: 3-15).

Program koji je objavilo Američko sociološko udruženje bit će analizirano u poglavlju „Temeljna sociološka znanja prema Američkom sociološkom udruženju“ te će se on usporediti s Nastavnim planovima i programima u hrvatskome i njemačkome školskom sustavu.

9. Sociologija u hrvatskome školskom sustavu

Sociologija je nastavni predmet koji se uči i poučava u gimnazijama i drugim srednjim školama u petome ciklusu kao obvezni predmet jedan sat tjedno i kao izborni predmet u okviru modula. Sociologija je predmet koji se sve više pokušava približiti učenicima te se u sklopu toga predmeta nastoji postići da će učenici moći slijedeće:

- razvijati interes za sociološko razumijevanje i istraživanje društva
- usvojiti temeljna sociološka znanja u objašnjenjima društvene stvarnosti
- razumjeti različite društvene odnose, pojave i procese u užem i širem socijalnome kontekstu s posebnim naglaskom na suvremeno društvo
- razvijati kritički odnos i izražavanje osobnih stajališta o društvenim odnosima, pojavama, procesima i njihovim sociološkim interpretacijama
- uočavati utjecaj društvenoga položaja, uloga i statusa na oblikovanje stavova, vrijednosti i identiteta kao osnovu individualnoga i kolektivnoga ponašanja
- razvijati interes i senzibilitet za društvena pitanja i probleme te poticati tolerantnost prema društvenim i kulturnim različitostima (Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Sociologija, 2017)³.

Kako bi se navedeni odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja nastavnoga predmeta Sociologija zaista uspjeli ostvariti, bitno je smisleno i funkcionalno odabrati sadržaj koji će se obrađivati u sklopu toga predmeta. Stoga možemo reći da je udžbenik, pored učitelja, najvažniji izvor znanja za učenike. Udžbenici bi učenicima trebali olakšati učenje, objasniti im nastavni sadržaj te im pomoći u stjecanju predviđenih kompetencija. U današnje vrijeme uobičajeno je da su nastavnicima na raspolaganju različiti udžbenici te oni potom u

---

³ „Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Sociologija- prijedlog nakon javne rasprave“ dokument je objavljen u prosincu 2017. godine. Radi se o prijedlogu organizacije učenja, poučavanja te modelu orijentacije koji se planira uvesti najranije u školskoj godini 2021./22.

dogovoru sa školom, roditeljima i ostalim nastavnicima biraju udžbenik za koji oni smatraju da je najprimjereniji za njihov razred. Nastavnici nastavnog predmeta Sociologija, međutim, nemaju na raspolaganju više udžbenika. Čak naprotiv, ponuđen im je jedan jedini.

U Hrvatskoj se koristi sociološki udžbenik *Sociologija* autora Nenada Fanuka iz 2005. godine. Analizirati pozitivne i negativne strane tog udžbenika zahtijevalo bi opširnu analizu koja nadilazi okvire ovoga rada. Stoga ćemo se fokusirati samo na tematske cjeline koje se obrađuju u toj knjizi. No najprije nešto o sociologiji u njemačkome školskom sustavu.

10. Sociologija u njemačkome školskom sustavu

Obrazovanje je u Njemačkoj drukčije organizirano nego u Hrvatskoj te ne postoji jedinstven školski sustav koji bi vrijedio za cijelu državu, odnosno za sve savezne zemlje. Svaka savezna zemlja odlučuje sama o tome kakav će njihov školski sustav biti pa je iz tog razloga situacija mnogo kompleksnija nego u Hrvatskoj što je i za očekivati kada se u obzir uzmu različiti čimbenici poput broja stanovništva i geografske površine.

Da bi se ipak koordinirao školski sustav svih saveznih zemalja, 1948. godine osnovan je tzv. Stalni zbor ministara kulture Savezne Republike Njemačke (*Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland*, skraćeno *Kultusministerkonferenz*). Navedeni skup osmišljen je tako da ministrice i ministri iz pojedinih saveznih zemalja koji su zaduženi za odgoj, obrazovanje i školstvo, za znanost i kulturu surađuju zajedno. Cilj je razviti zajedništvo i suradnju među savezним zemljama, poticati interese zemalja u području kulture, ali i uspostaviti ravnotežu životnih standarda u cijeloj Saveznoj Republici Njemačkoj. Osim toga, teži se učenicima, studentima, učiteljima, profesorima i znanstvenicima omogućiti što veću mobilnost kako bi njihovo školovanje i profesionalno napredovanje bilo što bolje.

Iz navedenog se mogu sažeti tri glavne zadaće Stalnog zbora ministara kulture Savezne Republike Njemačke:

- ostvariti konzistentnost i usporedivost svjedodžbi i diploma kao preduvjet za međusobno priznavanje između saveznih zemalja Savezne Republike Njemačke
- očuvati standarde kvalitete u školama, mjestima stručnoga osposobljavanja i visokoga školstva u Saveznoj Republici Njemačkoj

- poticati kooperaciju institucija obrazovanja, znanosti i kulture saveznih zemalja Savezne Republike Njemačke.⁴

Uz Konferenciju kulturnih ministarstava Savezne Republike Njemačke, koja 2018. slavi 70 godina od svoga osnutka, 1970. godine osnovana je Komisija za planiranje obrazovanja i znanosti (*Bund-Länder-Kommission für Bildungsplanung und Forschungsförderung*). Ta komisija prekinula je svoj rad pod tim nazivom 2008. godine. Tada ju je preuzela organizacija *Gemeinsame Wissenschaftskonferenz (GWK)*.⁵ Ona nastoji promicati svijest o važnosti znanosti, istraživanja i obrazovanja za budućnost njihove zemlje. U sklopu te organizacije dogovaraju se zajednički programi kojima će se poboljšati suradnja saveznih zemalja. U tim planiranjima sudjeluju ministri znanosti i obrazovanja te ministri financija.

U narednim poglavljima predstaviti će se svaka savezna zemlja te će navesti nastavni predmeti koji su alternativni oblici nastavnoga predmeta Sociologija. Hrvatski ekvivalenti za imena 16 saveznih zemalja preuzeti su iz rada *Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome književnom jeziku na primjeru imena njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova* autorice Marije Lütze-Miculinić.

10.1. Savezna zemlja Bremen

Nastavni predmet Sociologija kakav se predaje u Hrvatskoj kao obavezan predmet u Saveznoj Republici Njemačkoj gotovo da i ne postoji. Od ukupno 16 saveznih zemalja samo savezna zemlja Bremen u ponudi ima Sociologiju. Sociologija je namijenjena gimnazijalcima takozvane kvalifikacijske faze (11. i 12. razred). Cilj toga nastavnog predmeta jest naučiti učenice i učenike kritički se osvrnuti na svoju poziciju u društvu. To uključuje i sposobnost učenika da se orijentiraju u kompleksnim društvenim situacijama, da te iste situacije preispituju i istražuju, potom ih analiziraju i prosuđuju. Kako bi na kraju nastave Sociologije bili u stanju razviti sve navedene kompetencije, učenici moraju zaista razumjeti društvene procese i povezano s time individualna djelovanja, a za to su im potrebna temeljna znanja o društvu, promjenama koje se događaju u društvu i kako to utječe na same pojedince.

⁴ Kultusministerkonferenz (KMK). URL: <https://www.kmk.org/kmk/aufgaben.html> (Pristup 12.5.2018.)

⁵ Bund-Länder-Kommission (BLK). URL: <http://www.blk-bonn.de/> (Pristup 12.5.2018.)

Osim toga učenici moraju naučiti kritički se osvrnuti i propitati već postojeće teorije sociologa kako bi mogli samostalno se kritički osvrnuti na „svoje“ društvo. Ukoliko učenici usvoje i savladaju navedeno, bit će u stanju donijeti odgovorne društvene odluke. Iz priloženoga se može vidjeti da cilj toga nastavnog predmeta nije samo da učenici usvoje teorijska znanja već i da ta znanja praktično primijene i tako postanu punopravni članovi Savezne Republike Njemačke (Senator für Bildung und Wissenschaft, 2000).

Sociologija u saveznoj zemlji Bremen najbližnja je onoj u Hrvatskoj, kako po tematskim jedinicama tako i po odgojno-obrazovnim ciljevima. Iako u ostalim savezним zemljama nema „čiste“ Sociologije, postoje drugi nastavni predmeti koji sadržajno pokrivaju mnogo područja sociologije.

10.2. Savezne zemlje Bavarska, Tiringija, Saska i Anhalt, Saarland i Mecklenburg i Prednja Pomeranija

U savezним zemljama Bavarska, Tiringija, Saska i Anhalt, Saarland i Mecklenburg i Prednja Pomeranija postoji nastavni predmet *Sozialkunde*. Učenici 11. i 12. razreda prolaze kroz takozvanu kvalifikacijsku fazu (*Qualifikationsphase*) na kraju koje moraju polagati završne ispite. Učenici u toj kvalifikacijskoj fazi produbljuju svoje dosad stečeno znanje s ciljem da se pripreme za daljnje školovanje i izobrazbu. Potiče se da učenici budu samostalni i preuzmu odgovornost u svojim djelovanjima.⁶

Upravo na tome inzistira se i u sklopu nastave nastavnoga predmeta *Sozialkunde*. Promjene koje se događaju na nacionalnoj i međunarodnoj razini zahtijevaju od pojedinaca političko, društveno, pravno i ekonomsko znanje, kao i spremnost angažiranja u demokratskome sustavu Savezne Republike Njemačke.⁷ Shodno tomu zadatak škole jest poticati navedena znanja i vještine, a važan doprinos tome ima nastavni predmet *Sozialkunde*. Glavni cilj toga nastavnog predmeta jest da mladi ljudi razviju sposobnosti koje su im neophodne za funkcioniranje u suvremenome društvu što uključuje kritički osvrt na aktualne društvene probleme. Stoga će učenici razvijati stručne kompetencije (koje uključuju političko, ekonomsko te, ono što je za nas najvažnije, sociološko znanje), kompetencije nužne za

---

⁶ Wikipedia.de. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Gymnasiale_Oberstufe#Qualifikationsphase (Pristup 21.4.2018.)

⁷ Staatsinstitut für Schulqualität und Bildungsforschung München. URL: <http://www.isb-gym8-lehrplan.de/contentserv/3.1.neu/g8.de/index.php?StoryID=26394> (Pristup: 22.4.2018.)

kritičko mišljenje, kompetencije potrebne za rješavanje problema i kompetencije djelovanja (Kultusministerium Thüringen, 2008; Ministerium für Bildung - Land Sachsen-Anhalt, 2016; Ministerium für Bildung und Kultur - Saarland, 2013; Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur - Mecklenburg-Vorpommern, 2006).

10.3. Savezne zemlje Sjeverna Rajna i Vestfalija i Berlin

U savezним zemljama Sjeverna Rajna i Vestfalija i Berlin postoji nastavni predmet *Sozialwissenschaften* koji je također namijenjen za učenike u kvalifikacijskoj fazi. To je nastavni predmet koji je zamišljen kao nastavak na nastavne predmete Politika (*Politische Bildung*) i Etika (*Ethik*). U sklopu tog predmeta integrirani su sadržaji triju disciplina: gospodarstva, prava i sociologije. Naglasak se stavlja na kompleksnost društva te na međudjelovanje spomenutih disciplina. Učenici će tako analizirati odnose u društvu, naučiti se orijentirati u suvremenome društvu koje je prepuno dinamičnih promjena, naučiti reflektirati različite perspektive, samostalno i kritički suditi i potom na temelju kritičkoga osvrta djelovati unutar svoga društva. Kako bi djelovali u društvu u kojem žive, učenici će u sklopu toga predmeta razviti sljedeće kompetencije: analizirati, prosuđivati i primijeniti različite metode djelovanja (Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen, 2014; Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport Berlin, 2006).

Uspoređujući ciljeve nastavih predmeta možemo reći da svi teže istom - pronalasku identiteta. Upravo to osnova je za postajanjem punomoćnim članom društva, što se i očekuje od učenika nakon uspješno odslušanij i položenij spomenutih nastavni h predmeta.

10.4. Savezna zemlja Hamburg

Savezna zemlja Hamburg sociologiju je uklopila u nastavni predmet *Politik/Gesellschaft/Wirtschaft* te je to ujedno i jedina savezna zemlja koja učenicima nudi taj predmet. On je zamišljen za učenike 9. i 10. razreda gimnazijskih škola. Iako je naziv predmeta drugačiji, ciljevi su isti - učenici bi trebali steći kompetencije kako bi bili u stanju djelovati u društvu i biti punopravni članovi istoga. Kao što sam naziv predmeta govori, taj nastavni predmet obuhvaća više poddisciplina, čak njih četiri:

- Politiku s naglaskom na demokraciju
- Sociologiju s naglaskom na socijalnu politiku (s uključenim pravnim sustavom)
- Gospodarstvo, tj. gospodarsku politiku
- Internacionalnu politiku

Iako se naglasak najviše stavlja na politiku i politički sustav Savezne Republike Njemačke, sociološki elementi nisu zanemarivi. U sklopu toga nastavnog predmeta učenice i učenici svoje društvo proučavaju iz sociološke perspektive. Primjećuju da oni, njihove obitelji i njihov krug prijatelja djeluju pod utjecajem, djelomično latentnih, djelomično svjesnih, zajedničkih normi i vrijednosti. Imajući to na umu analiziraju društvene strukture i društveni procesi. Sociološki elementi itekako su vidljivi u ovome Nastavnom planu i programu, iako treba napomenuti da se oni više povezuju s politikom, a upravo se na nju najviše stavlja naglasak u tome nastavnom predmetu (Behörde für Schule und Berufsbildung - Freie und Hansestadt Hamburg, 2011).

10.5. Savezne zemlje Schleswig-Holstein, Saska, Porajnje i Falačka i Baden-Württemberg

U saveznim zemljama Schleswig-Holstein, Saska, Porajnje i Falačka i Baden-Württemberg podučava se nastavni predmet *Gemeinschaftskunde* koji se predaje učenicima od 8. do 12. razreda. Kao i u Hamburgu, naglašava se važnost političkoga obrazovanja učenika. Politički sustav Savezne Republike Njemačke može funkcionirati jedino pod uvjetom da građani budu politički osviješteni i educirani. Stoga se učenike treba potaknuti da razmišljaju na demokratski način, a da na takav način i tako djeluju. To je glavni zadatak političke izobrazbe, a za nju je u velikoj mjeri zadužena škola, konkretnije nastavni predmet *Gemeinschaftskunde*. Nakon što su odslušali taj predmet, učenici bi trebali znati snaći se u kompleksnome svijetu politike te aktivno u njemu sudjelovati, a kako bi to uspjeli važno je da znaju kritički se osvrnuti na aktualne događaje u društvu. U Nastavnome planu i programu naglasak se stavlja na kompetencije koje su vezane uz proces (*prozessbezogene Kompetenzen*). U tu skupinu spadaju slijedeće sposobnosti:

- Analiza i razumijevanje kompleksnosti društva (*Analysenkompetenz*)

- Sposobnost prosuđivanja - nakon što učenici analiziraju neki proces, moraju biti u stanju zauzeti osoban stav prema njemu, a upravo to čini ih aktivnim sudionicima društva (*Urteilskompetenz*)
  - Sposobnost djelovanja - obuhvaća stvarno uključivanje pojedinaca u političke događaje (*Handlungskompetenz*)
  - Sposobnost biranja adekvatnih metoda za određenu situaciju - zadnje, ali ne manje bitno kako bi učenici bili sposobni shvatiti politička pitanja i probleme. To uključuje prikupljanje i obradu informacija. (*Methodenkompetenz*)
- (Ministerium für Bildung und Frauen des Landes Schleswig-Holstein, 2008; Sächsisches Staatsministerium für Kultus, 2013; Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Weiterbildung und Kultur - Rheinland-Pfalz, 2011; Ministerium für Kultur, Jugend und Sport - Baden-Württemberg, 2016).

10.6. Savezne zemlje Brandenburg, Donja Saska i Hessen

U savezним zemljama Brandenbrug, Donja Saska i Hessen nema nastavnoga predmeta u sklopu kojeg bi se obrađivale sociološke teme te time nema nastavnoga predmeta koji bi bio usporediv s nastavnim predmetom Sociologije, a niti predmeta koji bi barem djelomično obuhvaćao sociološke tematske cjeline kao što je to slučaj kod nastavnih predmeta *Soziologie*, *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik/Gesellschaft/Wirtschaft* i *Gemeinschaftskunde* u drugim savezним zemljama. O tome je li to ispravno ili ne da se zaključiti iz samih uvodnih poglavlja ovoga rada u kojem je objašnjeno zašto je sociologija toliko važna i neophodna za obrazovanje 21. stoljeća.

11. Tematske cjeline nastavnoga predmeta Sociologija

Nastavni predmet Sociologija u hrvatskim gimnazijama predaje se različito u općim i jezičnim gimnazijama s jedne te u prirodoslovno-matematičkim s druge strane. U općim i jezičnim gimnazijama sociologija se predaje 70 sati godišnje, što iznosi dva školska sata tjedno. U prirodoslovno-matematičkim gimnazijama taj je broj upola manji - 35 sati godišnje, odnosno jedan sat tjedno. U ovom radu fokusirat ćemo se na onu prvu verziju od 70 sati zato što je ona druga samo skraćena verzija prve te nema nekih značajnijih promjena osim izostanka pojedinih tematskih cjelina. U nastavku ću analizirati najprije tematske cjeline u udžbeniku Nenada Fanuka što će nam koristiti za sve daljnje usporedbe s nastavnim predmetima iz njemačkom školskom sustavu u nastavku rada (Fanuko, 2005).

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologije podijeljene su u čak 12 nastavnih cjelina. Spektar tema koje su pokrivene vrlo je širok, a u Nastavnome planu i programu stoji da je sve navedeno nužno jer je zadaća toga predmeta potvrditi kako su sociološke spoznaje i poseban sociološki pogled na društvo neizostavne sastavnice naobrazbe svakoga građanina modernoga društva. Javna komunikacija prepuna je pseudosocioloških zamisli i izričaja što je i razumljivo s obzirom na to da svatko tko živi i djeluje u nekoj zajednici ima potrebu razumjeti i objasniti procese koji utječu i na njegov život (Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, 1994a). Sljedećih 12 poglavlja zamišljeni je tako da pokriju sve važne teme koje su potrebne kako bi naši učenici postali građani koji su sociološki osviješteni.

11. 1. Sociologija: znanost o društvu

Prvo poglavlje zamišljeno je kao uvod i upoznavanje sa sociologijom kao znanosti o društvu. Najprije je riječi o znanosti općenito, a potom o sociologiji samoj te se u sklopu toga dijela obrađuju temeljna sociološka pitanja, i to činjenična, komparativna, razvojna i teorijska. Kako bi učenici razumjeli ta pitanja, ali i sva daljnja poglavlja koja slijede, uče se osnovni pojmovi koji su neophodni za učenje o društvu. To su pojmovi poput društva, sociologije, društvenoga djelovanja (sociološke akcije), društvenoga ustroja (socijalna strukture) i mnogi drugi. Osim što uče osnovne pojmove, učenici se upoznaju s različitim sociološkim pogledima na društvo: individualno naspram kolektivnog te mikrosociologija naspram makrosociologije.

11.2. Nastanak i razvoj sociologije

Nakon što su se učenici upoznali s osnovnim pojmovima sociologije i osvijestili što će se uopće obrađivati u sklopu toga nastavnog predmeta, slijedi drugo poglavlje koje se fokusira na povijesni razvoj sociologije. U tom poglavlju razrađene su društvene i povijesne okolnosti nastanka sociologije, što obuhvaća političke revolucije, industrijsku revoluciju i nastanak kapitalizma, nastanak socijalizma, urbanizaciju, religijske promjene te razvoj znanosti. Svaka komponenta razrađena je kako bi učenici vidjeli kako su one međusobne povezane, ali i kako su sve navedene utjecale na razvoj sociologije. Osim toga, u ovom poglavlju učenici upoznaju neka od najvećih imena sociologije, a riječ je o osnivačima sociologije. To su: Auguste Comte, Herbert Spencer, Karl Marx, Emile Durkheim i Max Weber. Za svakog sociologa navedeno je zašto je baš on toliko značajan i zašto se smatra osnivačem sociologije, predstavljen je njegov rad, njegove zasluge, nagrade koje je primio itd.

U tome poglavlju još su obrađene i teorijske perspektive u sociologiji, a to su funkcionalizam, konfliktna perspektiva i interakcionistička perspektiva. Nenad Fanuko najprije je objasnio svaku perspektivu zasebno, a potom usporedio sve tri navedene. Tako se od učenika očekuje da znaju za svaku perspektivu o kojoj se razini analize radi, makrosociološkoj ili mikrosociološkoj. Osim toga moraju znati kako pojedina perspektiva određuje i definira društvo, što je osnova socijalne interakcije prema svakoj perspektivi ponaosob, na koje se probleme posebno fokusira pojedina perspektiva te se na kraju sažimaju prednosti i nedostaci za sve tri perspektive.

11. 3. Kultura i društvo

U trećem poglavlju obrađuje se cjelokupno društveno naslijeđe neke grupe ljudi što uključuje naučene obrasce mišljenja, osjećanja i djelovanja iste. Učenicima se nastoji prikazati povezanost biološke evolucije s kulturom te razvoj društva tijekom povijesti. Tako se obrađuju različiti tipovi društava koji danas više ne postoje, no ipak su važni kako bi se uspjela dočarati cjelokupna sociokulturna evolucija. Društva su svrstana u pet sljedećih tipova: lovačka i sakupljačka društva, pastirska i poljoprivredna društva, društva tradicionalnih država, industrijska društva te postindustrijska društva. Za svako društvo opisano je što je to specifično u njemu, a tim primjerima prikazuje se kako su društvene

strukture i kulture postajale sve složenije tijekom prošlosti, a taj proces nije nikad završio, događa se i danas. To se napominje u sklopu ovog poglavlja, a povezano s time obrađuju se i društvene promjene te njihov utjecaj na kulturu. Navedenim primjerima dočarava se nevjerojatna raznolikost društva kroz ljudsku povijest, a ta raznovrsnost postaje sve veća.

Potom se obrađuju opće značajke kulture koje su prisutne u svim navedenim društvima. Učenici osvještavaju ono što vide u svakodnevnome životu, a to pretpostavlja da je kultura naučena, zajednička i integrirana cjelina. Nakon što su učenici naučili kakva su društva postojala u prošlosti, bave se detaljnije današnjim društvima i kulturom. U tom dijelu poglavlja obrađene su komponente kulture: simboli, jezik, norme, vrijednosti i rituali. Svaka komponenta razrađena je i potkrijepljena mnogobrojnim primjerima. Nakon općih značajki koje su karakteristične za sve kulture, naglasak se stavlja na kulturne varijacije i razlike unutar kultura. S učenicima se obrađuju etničke grupe, pojmovi poput etnocentrizma i kulturnoga relativizma, subkulture i kontrakulture.

Na kraju trećega poglavlja obrađeni su trendovi i događaji koji su karakteristični za suvremeno društvo. Najprije se obrađuju nove vrste kulture koje se javljaju: potrošačka kultura, masovna kultura, popularna kultura te postmoderna kultura.

11.4. Socijalizacija i identitet

Četvrto poglavlje posvećeno je socijalizaciji - procesu koji prolazimo svi kao biološki pripadnici ljudske vrste te tim procesom postajemo članovi našeg društva. Ovo poglavlje učenicima bi moglo biti zanimljivo jer su i oni sami uključeni u taj proces, a možda tek sada toga postaju svjesni. Kako bi to uspješno osvijestili najprije se definira što je to uopće socijalizacija te kako je ona povezana s kulturom i biologijom. Povezane sa socijalizacijom jesu društvene uloge, što se obrađuje u tome kontekstu, jer nam pomažu da na prikladan način oblikujemo svoje ponašanje i prilagodimo ga očekivanjima naše okoline.

Nakon toga obrađuju se tipovi socijalizacije, njih šest: primarna socijalizacija, sekundarna socijalizacija, anticipativna socijalizacija, razvojna socijalizacija, obrnuta socijalizacija te resocijalizacija. Svaki tip popraćen je primjerima za lakše razumijevanje. Isto tako uči se o čimbenicima socijalizacije, tj. o elementima ili agensima koji bitno utječu na

proces socijalizacije: obitelj, škola, grupa vršnjaka, masovni mediji te ostali čimbenici poput religijskih organizacija, vojske, društvenih pokreta i dr.

U tome poglavlju obrađuje se i identitet, primarni i sekundarni, kao rezultat procesa socijalizacije te socijalna kontrola i devijantnost pri čemu se naglasak stavlja na pristupima sociološkoga objašnjenja devijantnosti. Nakon ovog poglavlja učenici bi trebali znati razlikovati četiri sociološka pristupa devijantnosti: teoriju strukturalnog pritiska, teoriju kulturne transmisije, konfliktnu perspektivu te teoriju etiketiranja.

11.5. Socijalna interakcija, grupe i organizacije

Peto poglavlje fokusirano je na društveni život koji se sastoji od društvenih djelovanja i interakcije među ljudima. Upravo je pojam socijalne interakcije objašnjen odmah na početku toga poglavlja nakon čega su predstavljene teorije socijalne interakcije: simbolički interakcionizam, dramaturški pristup, etnometodologija te teorija socijalne razmjene. Svaka teorija pobliže je opisana te potkrijepljena brojnim primjerima. Nakon objašnjenih teorija slijede različiti oblici socijalnih interakcija. Tako učenici uče o društvenim grupama, organizacijama, birokraciji i kolektivnome ponašanju. Svaki oblik međuljudske interakcije ima svoje specifičnosti te su ta obilježja predstavljena i potkrijepljena primjerima na kraju petoga poglavlja.

11.6. Društvene nejednakosti i stratifikacija

Šesto poglavlje bavi se društvenom nejednakošću i stratifikacijom. Kao i u svim dosadašnjim poglavljima, na početku novoga poglavlja objašnjavaju se novi pojmovi kako bi razumijevanje daljnjega sadržaja bilo uspješno. U tome poglavlju to su pojmovi društvene nejednakosti, pojma jednakosti i povezano s time tri koncepcije jednakosti: društveni položaji, društvena diferencijacija i društvena stratifikacija. Nakon detaljnih pojašnjenja navedenih pojmova slijedi odlomak posvećen pregledu najvažnijih teorija socijalne stratifikacije - njihovim osnovnim postavkama, dvojabama i kritikama. Radi se o četiri teorije: funkcionalistička teorija, konfliktna teorija stratifikacije, teorija stratifikacije Maxa Webera te novije teorije stratifikacije.

Potom se dva odlomka posvećuju dvama skupovima posljedica društvene stratifikacije na živote ljudi: životnim šansama i stilovima života. U sklopu toga predstavljeno je i jedno empirijsko istraživanje stratifikacije. Na kraju toga poglavlja obrađena je socijalna pokretljivost, odnosno mobilnost te se поближе objašnjavaju pojmovi poput vertikalne i horizontalne mobilnosti, intrageneracijske mobilnosti, intergeneracijske mobilnosti, relativne mobilnosti itd.

11.7. Obitelj i škola

Sedmo poglavlje posvećeno je u prvome dijelu grupi koja je najstarija i najvažnija među društvenim institucijama jer čini osnovnu društvenu jedinicu, a riječ je o obitelji. Na početku toga poglavlja predstavljaju se razna objašnjena obitelji, kao i njezine funkcije. Pritom se koriste već naučena znanja iz drugoga poglavlja te se obitelj analizira iz stajališta konfliktne perspektive. Povezano s obitelji jest brak te se pojašnjava što brak predstavlja u kojoj kulturi jer se brak drugačije shvaća od kulture do kulture te su predstavljeni njegovi oblici: monogamija, poligamija (poliginija i poliandrija). Nakon toga predstavljene su teorije o razvoju moderne obitelji te se navode promjene i problemi s kojima su suočene obitelji u današnjem svijetu. U sklopu toga obrađeni su i alternativni stilovi života, načini na koje pojedinci nastoje zadovoljiti svoje biološke, društvene i emocionalne potrebe u suvremenome društvu punoga sveobuhvatnih i brzih promjena.

Drugi dio sedmoga poglavlja posvećen je obrazovanju i školstvu. Najprije se daje kratak povijesni pregled razvoja obrazovanja što uključuje tri tipa obrazovanja tijekom povijesti te razliku između elitnoga i demokratskoga obrazovanja. Potom se obrazovanje kao sustav analizira sociološkim teorijama koje su bile obrađene u drugom poglavlju pa se predstavljaju tri različita pristupa obrazovanju: funkcionalistička perspektiva o obrazovanju, konfliktna teorija o obrazovanju i interakcionistička teorija o obrazovanju. Na kraju sedmoga poglavlja naglašava se povezanost obrazovanja i društvene nejednakosti, koja je bila obrađena u prethodnome, šestom poglavlju.

11.8. Sustavi vjerovanja: religija i ideologija

Osmo poglavlje posvećeno je religiji i ideologiji. U prvom dijelu daje se sociološko određenje religije u sklopu čega se ukazuje na religijsku raznolikost (jednostavni supernaturalizam, animizam, teizam i sustav apstraktnih ideala) te se obrađuju vrste religijskih organizacija (crkva, sekta, denominacija i kult). U nastavku se naglasak stavlja na društvene funkcije koje religija ima. Pritom se obrađuju socijalna integracija, socijalna kontrola, ideološke funkcije religije te društvene promjene koje su povezane s religijom. Religija je prije svega konzervativna snaga u društvu, no religija može biti i moćan čimbenik društvenih promjena što se ističe na kraju prvog dijela osmog poglavlja. Religija se u modernome društvu svakako treba povezati sa sljedećim pojmovima: sekularizacija, civilna religija, nova religioznost, religijski fundamentalizam, a upravo to autor udžbenika Sociologija u osmome poglavlju čini.

U drugom dijelu osmog poglavlja obrađuje se ideologija. Raspravlja se o tome što je to uopće ideologija s obzirom na to da postoje različita shvaćanja ideologije te koje su njene funkcije (simbolička orijentacija, legitimacija, solidarnost i identitet). Najvećim se dijelom taj dio bavi ideologijama u suvremenome društvu jer su suvremena društva vrlo kompleksna i sastoje se od mnogo različitih grupa tako da u njima susrećemo mnoge ideologije, a Nenad Fanuko ističe njih tri: liberalizam, socijalizam i nacionalizam. Svaka ideologija pobliže je opisana. Na kraju toga poglavlja u vezu se dovode ideologija i masovni mediji.

11.9. Moć i politika

U devetom poglavlju s učenicima se obrađuje koncept moći. Na početku toga poglavlja definiraju se pojmovi moći i vlasti te se predstavljaju idealni tipovi legitimne vlasti: tradicionalna vlast, legalno-racionalna vlast te karizmatička vlast. Povezano s vlašću analizira se država kao skup društvenih organizacija i institucija koji na određenom teritoriju posjeduje monopol legitimne primjene sile. Nakon analize same države obrađeni su tipovi političkih poredaka koji se mogu naći u istoj. Detaljno je razrađena demokracija zajedno s njenim društvenim i kulturnim pretpostavkama. Osim demokracije, još se obrađuju dva tipa političkih pokreta, a to su totalitarizam i autoritarizam. O tome tko uistinu vlada bez obzira na tip političkoga poretka riječi ima u nastavku poglavlja u elitističkim, neomarksističkim i

pluralističkim teorijama. Na kraju poglavlja obrađeni su socijalni pokreti, tipovi društvenih pokreta, uzroci koji dovode do nastanka društvenih pokreta, socijalni pokreti koji su karakteristični za suvremeno društvo, a vezano uz to i globalni socijalni pokreti.

11.10. Rad i ekonomija

Deseto poglavlje posvećeno je radu i ekonomiji. Na početku poglavlja obrađuje se već spomenuta industrijska revolucija koja je značajno utjecala na razvoj sociologije kao znanosti, a fokus se stavlja na mijenjanje društvenih odnosa i podjelu rada. Sljedeća tematska cjelina koja se obrađuje jest ekonomski poredak zasnovan na slobodnome tržištu i privatnome vlasništvu - kapitalizam. U sklopu te cjeline obrađuju se kulturne i društvene pretpostavke kapitalizma. Potom se obrađuju različiti tipovi društva te se analiziraju razlike industrijskoga, postindustrijskoga i informacijskoga društva.

Drugi dio ovog poglavlja posvećen je pojmu rada - na organizaciju rada i doživljaj rada. Poseban naglasak stavlja se na Marxov pojam otuđenja (alijenaciju) koju on smatra objektivnom posljedicom kapitalističke organizacije proizvodnje. Na kraju poglavlja previđa se budućnost rada te se naglašava sve veća globalizacija gospodarstva i nova međunarodna podjela rada.

11.11. Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija

U pretposljednem, jedanaestome poglavlju, naglasak se stavlja na modernizaciju i na moderno društvo te na promjene koje se u njemu događaju. U uvodu se analiziraju izvori društvenih promjena te se one analiziraju teorijama o društvenim promjenama. Društvene promjene podijeljene su u tri skupine: prve su vezane za stanovništvo i demografske promjene, druge se odnose na urbanizaciju te promjene koje su vidljive u postmodernim gradovima, a treće se odnose na ekološke promjene u sklopu čega se naglašavaju ekološki problemi što je predmet proučavanja sociologije prirode.

11.12. Znanost: metode istraživanja i teorije

Zadnje poglavlje posvećeno je znanosti, prvo njenoj povijesti i razvoju, a potom o konkretnim načinima istraživanja s naglaskom na sociologiju. Učenici se upoznaju s različitim metodama, ponajprije u sociološkim istraživanjima: anketom, promatranjem, analizom postojećih podataka te eksperimentom. Ovo poglavlje, iako je zadnje, učenicima bi moglo biti od velike koristi jer će zasigurno čitati niz istraživanja, neovisno o tome u kojoj će profesiji jednoga dana raditi. Kako bi razumjeli istraživanja, moraju znati osnovne pojmove statistike, a upravo to se obrađuje u ovome poglavlju.

12. Usporedba hrvatskoga nastavnog predmeta Sociologija s njemačkim nastavnim predmetima

U ovom poglavlju uspoređivat će se hrvatski nastavni predmet Sociologija s nastavnim predmetima *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik- Gesellschaft- Wirtschaft i Gemeinschaftskunde*.

12.1. Metodologija usporedbe

U nastavku će se uspoređivati jesu li tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija zastupljene i u programima njemačkih predmeta *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik- Gesellschaft- Wirtschaft i Gemeinschaftskunde*. Svaka usporedba pojedinačno je prikazana u tabličnom obliku te se ispod svake nalazi komentar vezan uz zastupljenost pojedinih tematskih cjelina. Nakon pojedinačne usporedbe hrvatske Sociologije s njemačkim ekvivalentima, tematske cjeline usporedit će se s obzirom na temeljna sociološka znanja prema Američkom sociološkom udruženju kako bi se vidjelo jesu li te tematske cjeline zastupljene u planu i programu nastavnoga predmeta Sociologije te u njemačkim nastavnim predmetima. Na kraju ove cjeline osmišljen je integrativni radni model u kojem su objedinjeni pozitivni elementi tematskih sadržaja do kojih se došlo prethodnim analizama.

12.2. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i Soziologie

Tablica 1. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i Soziologie

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	Nastavni predmet Soziologie Bremen
Sociologija: znanost o društvu	+
Nastanak i razvoj sociologije	+
Kultura i društvo	+
Socijalizacija i identitet	+
Socijalna interakcija, grupe i organizacije	+
Društvene nejednakosti i stratifikacija	+
Obitelj i škola	+
Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	+
Moć i politika	+
Rad i ekonomija	+
Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija	+
Znanost: metode istraživanja i teorije	-

Nastavni predmet *Soziologie* koji se predaje samo u Bremenu najbliži je nastavnomu predmetu Sociologija. Tematske cjeline koje se obrađuju vrlo su slične, gotovo identične. Gotovo sve tematske cjeline pokrivene su u oba slučaja, uz naravno male razlike. Nastavna cjelina kultura i društvo malo se drukčije obrađuje u nastavnome predmetu *Soziologie*. U hrvatskoj se verziji kultura obrađuje mnogo detaljnije dok se u njemačkoj naglasak najviše stavlja na multikulturalnost. Nastoje utvrditi moguće probleme koji bi se mogli pojaviti u jednome multikulturalnom društvu, baš kakvo je društvo Savezne Republike Njemačke. Druga razlika jest u tome što u nastavnom predmetu *Soziologie* nije obrađeno poglavlje vezano uz sociološka istraživanja i statistiku općenito.

12.3. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i Sozialkunde

Tablica 2. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i *Sozialkunde*

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	Sozialkunde Tiringija	Sozialkunde Saska i Anhalt	Sozialkunde Saarland	Sozialkunde Mecklenburg i Prednja Pomeranija	Sozialkunde Bavarska
Sociologija: znanost o društvu	-	-	-	-	-
Nastanak i razvoj sociologije	-	-	-	-	-
Kultura i društvo	-	-	-	-	+
Socijalizacija i identitet	+	-	+	-	+
Socijalna interakcija, grupe i organizacije	+	-	+	-	+
Društvene nejednakosti i stratifikacija	+	+	+	+	+
Obitelj i škola	-	-	+	-	+
Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	-	-	-	-	-
Moć i politika	+	+	+	-	+
Rad i ekonomija	+	+	+	+	+
Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija	+	-	+	+	+
Znanost: metode istraživanja i teorije	-	-	-	-	+

Iz tablice 2 vidljivo je da postoje razlike čak i između istoga nastavnog predmeta, ali u različitim savezima zemljama. Ono što je zajedničko u svim savezima zemljama u kojima se predaje *Sozialkunde* jest to što se ne obrađuje sociologija kao znanost, kao ni njezin razvoj. Nastavni predmet *Sozialkunde* fokusira se najvećim dijelom na nejednakost koja je prisutna u suvremenome društvu pa se u sklopu toga obrađuju teme poput stratifikacije, socijalne

interakcije, socijalnih grupa (obitelj kao socijalna grupa obrađuje se samo u saveznim zemljama Saarland i Bavarska). Ovaj nastavni predmet naglasak stavlja na makrorazinu društva pa se većim dijelom nastavne cjeline odnose na političke teme poput funkcioniranja europske integracijske politike, društvenih promjena na globalnoj razini - urbanizacija, ekologija kao jedno od temeljnih političkih problema, jednakost šansi, politika i pluralističko, multikulturalno društvo itd.

Da se naglasak stavlja na političke teme dokazuje i to što jednu veliku nastavnu cjelinu čini politički sistem demokracije, pa se obrađuju teme poput mladi i politika, društvene promjene: od DDR-a do novih saveznih zemalja, temeljni problemi socijalne politike, politički sistem DDR-a, problemi moderne demokracije itd. Takve političke teme u Hrvatskoj se obrađuju u sklopu nastavnog predmeta Politika i gospodarstvo koji se predaje u 4. razredu gimnazije. Ovim predmetom pokušava se stvoriti mogućnost zauzimanja stajališta prema aktualnim političkim zbivanjima čime se razvija demokratski način razmišljanja. Politička izobrazba obuhvaća stjecanje znanja o politici kao fenomenu, političkim ustanovama i političkim procesima te razvijanje političke kulture za aktivno sudjelovanje u političkom sustavu, u ostvarivanju i nadzoru državne vlasti (Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, 1994b).

Jasno je da će se u Hrvatskoj učiti o Vladi Republike Hrvatske i da će se naglasak stavljati na političke teme koje se događaju ili su vezane za Hrvatsku i hrvatske državljane, dok će se u Njemačkoj učiti o ustavnoj saveznoj demokraciji koja se temelji na Temeljnom zakonu za Saveznu Republiku Njemačku.⁸

Ipak, uočljivo je da je nastavni predmet *Sozialkunde* tematskim cjelinama između hrvatskih nastavnih predmeta Sociologija i Politika i gospodarstvo. Teme koje se obrađuju u sklopu toga predmeta kod nas su podijeljene u dva zasebna nastavna predmeta. U Hrvatskoj se navedene teme obrađuju detaljnije, no ipak se može reći da su teme koje su nužne za razumijevanje društva zastupljene u nastavnom predmetu *Sozialkunde* te stoga možemo reći da se radi o jednom otvorenijem planu čiji je cilj da njihovi učenici postanu aktivni i samostalni članovi društva.

---

⁸ Wikipedia.de URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Grundgesetz_f%C3%BCr_die_Bundesrepublik_Deutschland (Pristup: 28.4.2018.)

12.4. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i *Sozialwissenschaften*

Tablica 3. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i *Sozialwissenschaften*

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	Sozialwissenschaften Sjeverna Rajna i Vestfalija	Sozialwissenschaften Berlin
Sociologija: znanost o društvu	+	+
Nastanak i razvoj sociologije	-	-
Kultura i društvo	-	-
Socijalizacija i identitet	+	+
Socijalna interakcija, grupe i organizacije	+	+
Društvene nejednakosti i stratifikacija	+	+
Obitelj i škola	+	+
Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	-	-
Moć i politika	+	+
Rad i ekonomija	+	+
Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija	-	-
Znanost: metode istraživanja i teorije	-	+

Za razliku od prethodnoga primjera, u ovome su nastavnom predmetu *Sozialwissenschaften* sociološki elementi itekako prisutni. Učenici uče promatrati pojedinca i društvo iz socioloških perspektiva što uključuje znanje o osnivačima sociologije i njihovih teorija. Ipak, nastanku i razvoju sociologije nije posvećena značajnija pažnja.

Sociološkim teorijama analiziraju se socijalne grupe (grupa vršnjaka, obitelj), organizacije i institucije. Poseban naglasak stavlja se na obitelj i na njene promjene u suvremenome društvu. Ono čemu se pridaje dodatna pažnja jesu mediji, a to nije zastupljeno u Nastavnom planu i programu za Sociologiju u Hrvatskoj. Svakako mislim da je to tema koja

je sociološki relevantna te bi se trebala obrađivati s učenicima. Osim medija, detaljno je razrađena i tematska cjelina koja je vezana uz politiku, pravosuđe, uključenost mladih u politiku, maloljetnički zločini teme i sl.

12.5. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i Politik/Gesellschaft/Wirtschaft

Tablica 4. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i Politik/Gesellschaft/Wirtschaft

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	Nastavni predmet Politik/Gesellschaft/Wirtschaft Hamburg
Sociologija: znanost o društvu	-
Nastanak i razvoj sociologije	-
Kultura i društvo	-
Socijalizacija i identitet	+
Socijalna interakcija, grupe i organizacije	+
Društvene nejednakosti i stratifikacija	+
Obitelj i škola	+
Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	-
Moć i politika	+
Rad i ekonomija	+
Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija	-
Znanost: metode istraživanja i teorije	-

Kao ni u nastavnome predmetu *Sozialkunde*, ne pridaje se pažnja sociologiji kao znanosti te se ne obrađuje njen nastanak i razvoj. Naglasak se stavlja na pojedinca i njegovu vezu s društvom te na način funkcioniranja međusobne interakcije među ljudima. Djelovanja pojedinca analiziraju se kako na mikro tako i na makrorazini. S jedne strane se naglasak stavlja na pojedinca - na njegovu socijalizaciju, postajanjem članom društva, njegovim osobnim uvjerenjima i vjerovanjima te djelovanjem koje je posljedica tih vjerovanja, a s

druge strane se analizira interakcija pojedinca s drugim pojedincima, kako onim bližnjim, tako i onim daljnjim. Osim toga obrađuje se i funkcioniranje društva na makrorazini. U tome se dijelu s učenicima obrađuje politički sustav Savezne Republike Njemačke, demokratski sustav, globalni problemi i međunarodna politika, analizira se način funkcioniranja ekonomije kako unutar Savezne Republike Njemačke tako između Njemačke i drugih zemalja svijeta.

12.6. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i *Gemeinschaftskunde* (GK)

Tablica 5. Usporedba nastavnih predmeta Sociologija i *Gemeinschaftskunde*

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	GK Schleswig-Holstein	GK Saska	GK Porajnje i Falačka	GK Baden-Württemberg
Sociologija: znanost o društvu	-	-	-	-
Nastanak i razvoj sociologije	-	-	-	-
Kultura i društvo	-	-	-	-
Socijalizacija i identitet	+	+	-	-
Socijalna interakcija, grupe i organizacije	+	+	-	-
Društvene nejednakosti i stratifikacija	-	-	-	-
Obitelj i škola	-	+	+	+
Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	-	-	-	-
Moć i politika	+	+	+	-
Rad i ekonomija	+	+	+	+
Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija	-	-	-	-
Znanost: metode istraživanja i teorije	-	-	-	-

Nastavni predmeti Sociologija i *Gemeinschaftskunde* nemaju puno tematskih cjelina koje su im zajedničke. Mnogo sličnosti i zajedničkih tema našli bismo kad bismo analizirali tematske cjeline nastavnog predmeta Politika i gospodarstvo jer se, čak i više nego kod

nastavnog predmeta *Sozialkunde*, naglasak stavlja na politiku Savezne Republike Njemačke. U 8., 9. i 10. razredu obrađuju se sljedeće teme:

- Društvo - Unutar te tematske cjeline obrađuje se obitelj te veza između obitelji i društva. Osim toga obrađuje se tema koja je vrlo aktualna za Njemačku, a radi se o doseljeništvu te se u sklopu toga analiziraju zadaci i problemi s kojima se susreće Savezna Republika Njemačka.
- Pravo i politika - S učenicima se obrađuju prava koje imaju maloljetnici i općenito se raspravlja o pravnom sustavu Savezne Republike Njemačke. Politika se obrađuje jako detaljno, politički se sustavi analiziraju iz mnogih aspekata.
- Internacionalne veze - U tome poglavlju obrađuju se ljudska prava što je vrlo aktualna tema za Nijemce, ali i doseljenike u Njemačku. Osim toga obrađuju se teme vezane uz Europsku Uniju.

U razredima 11. i 12. obrađuje se sljedeće:

- Međunarodne veze - Tematska cjelina koja se obrađivala već u prijašnjim razredima u tim se razrednim odjelima obrađuje još detaljnije. Raspravlja se o sigurnosti, miru, njemačkoj vanjskoj politici, međunarodnome trgovanju, procesu globalizacije itd.
- Društvo - U tim razrednim odjelima obrađuje se struktura društva te društvene promjene koje se događaju u suvremenome društvu s naglaskom na politiku. Analizira se pravni sustav, kontrola političke elite, mogućnost sudjelovanja u politici itd.
- Gospodarstvo - Osim politike obrađuju se i teme vezane uz gospodarstvo i ekonomsku politiku. Učenici se konfrontiraju sa zadaćama nacionalne i europske ekonomske politike.

Iz navedenoga je vidljivo da socioloških tema nema puno, osim onih vezane za obitelj i društvo, s time da se društvo obrađuje više iz političkih aspekta, a manje iz onih socioloških.

12.7. Sažetak usporedbe hrvatskoga i njemačkoga školskog sustava

Iz navedenih analiza vidljivo je da postoje razlike između nastavnoga predmeta Sociologija i njemačkih nastavnih predmeta *Soziologie*, *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik/Gesellschaft/Wirtschaft* i *Gemeinschaftskunde*, ali i između pojedinih nastavnih predmeta u njemačkome školskom sustavu. Općenito se može reći da su to predmeti koji bi u Hrvatskoj predstavljali spoj dvaju nastavnih predmeta: Sociologije te Politike i gospodarstva.

Da je sociologija u Njemačkoj zanemarena, nikako se ne može reći jer se vidi da se u svakome predmetu obrađuju sociološke teme, pogotovo one koje se tiču suvremenoga društva i obitelji. Osim toga nije riječ o zanemarivanju sociologije kao znanosti i kao nastavnoga predmeta, nego se može govoriti o jednom otvorenijem pristupu sociologiji. Izbačene su neke tematske cjeline kojima se u Hrvatskoj pridaje mnogo pažnje i za koje se uzima mnogo vremena kako bi se te nastavne cjeline obradile. To su cjeline poput nastanka i razvoja sociologije, cjeline u kojima se općenito govori o sociologiji.

U tablici 6 prikazan je udio zastupljenih tema u njemačkim nastavnim predmetima. Pritom treba naglasiti da savezne zemlje Brandenburg, Donja Saska i Hessen nisu uključene u navedene postotke jer, kao što je već rečeno, u njima nema nastavnoga predmeta koji bi obrađivao sociološki relevantne teme.

Tablica 6. Zastupljenost pojedinih tematskim cjelina nastavnog predmeta Sociologija u njemačkim nastavnim predmetima *Sozialkunde, Sozialwissenschaften, Politik- Gesellschaft- Wirtschaft i Gemeinschaftskunde*.

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	Zastupljenost u njemačkim nastavnim predmetima (savezne zemlje Hessen, Donja Saska i Brandenburg nisu uključene)
Sociologija: znanost o društvu	23,1%
Nastanak i razvoj sociologije	7,7 %
Kultura i društvo	15,4%
Socijalizacija i identitet	69,2%
Socijalna interakcija, grupe i organizacije	69,2%
Društvene nejednakosti i stratifikacija	69,2%
Obitelj i škola	69,2%
Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	7,7%
Moć i politika	84,6%
Rad i ekonomija	100%
Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija	38,5%
Znanost: metode istraživanja i teorije	15,4%

Iz tablice 6 može se iščitati da se u njemačkim nastavnim programima, koje smatramo alternativama našem nastavnom predmetu Sociologija, najveći naglasak stavlja na teme koje su vezane uz ekonomiju, podjelu rada, na politiku i politički sustav vlastite države te na društvenu nejednakost i stratifikaciju, socijalnu interakciju te obitelj.

Teme koje su najmanje zastupljene jesu općenite teme o sociologiji kao znanosti, teme o nastanku i razvoju sociologije. Gotovo nijedan nastavni predmet ne obuhvaća te teme dok se one u Hrvatskoj obrađuju jako detaljno. Religija te teme koje su vezane uz nju također se rijetko ili uopće ne obrađuju. U Njemačkoj postoje drugi nastavni predmeti koji pokrivaju te tematske cjeline. Osim navedenih još se rijetko obrađuju teme vezane općenito uz znanost, istraživanje i statistiku. Mislim da je to svakako propust u njemačkim programima jer je to znanje svakako vrijedno i nužno za daljnje obrazovanje, bez obzira na to u kojem smjeru ono išlo.

Tablica 7. Detaljna usporedba nastavnoga predmeta Sociologija i nastavnih predmeta *Soziologie, Sozialkunde, Sozialwissenschaften, Politik/Gesellschaft/Wirtschaft i Gemeinschaftskunde*

	<i>Soziologie</i>	<i>Sozialkunde</i>					<i>Sozial- wissenschaften</i>		<i>Politik/ Gesellschaft/ Wirtschaft</i>	<i>Gemeinschaftskunde</i>				Nema		
Tematske cjeline u hrvatskome kurikulumu	Bremen	Tiringija	Saska i Anhalt	Saarland	Mecklenburg i Prednja Pomeranija	Bavarska	Sjeverna Rajna i Vestfalija	Berlin	Hamburg	Schleswig- Holstein	Saska	Porajnje i Falačka	Baden- Württemberg	Brandenbrug	Donja Saska	Hessen
Sociologija- općenito	+															
Pojam društva	+					+		+								
Sociološki pogled na društvo	+															
Razvoj sociologije	+															
Tipovi društva tijekom povijesti	+															
Opće značajke kulture	+					+										
Komponente kulture						+										
Kulturne varijacije						+										
Kultura u suvremenom društvu						+										
Pojam socijalizacije	+	+		+		+		+	+							
Tipovi socijalizacije	+	+				+		+								
Čimbenici socijalizacije	+	+				+	+	+	+							
Društvene uloge	+								+							
Identitet	+	+		+		+			+	+	+					
Socijalna kontrola devijantnost	+								+							
Socijalna interakcija	+	+		+		+			+		+					
Grupe	+	+		+		+	+	+	+		+					
Organizacije	+			+		+					+					

Birokracija	+																
Kolektivno ponašanje	+			+													
Društvena nejednakost	+	+	+		+	+	+	+	+								
Društveni položaji	+	+				+		+	+				+				
Diferencijacija i stratifikacija	+	+				+	+	+									
Teorija stratifikacija	+																
Moć, životne šanse	+					+											
Mobilnost	+				+												
Obitelj	+			+		+		+	+			+	+	+			
Obrazovanje	+																
Sociološke teorije o obrazovanju	+																
Određenje religije, funkcije	+																
Određenje ideologije, funkcije	+																
Vlast, politički poredak	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Političke stranke	+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Socijalni pokreti	+						+										
Industrijalizam/kapitalizam	+																
Organizacija rada	+			+		+											
Globalizacija	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Teorije o društvenim promjenama	+				+	+											
Demografske promjene	+											+					
Urbanizacija, gradovi	+			+													
Ekološke promjene	+	+															
Povijest znanosti																	
Metode istraživanja						+		+									
Teorijske perspektive																	

13. Usporedba tematskih cjelina s obzirom na temeljna sociološka znanja prema Američkome sociološkom udruženju

O tome što bi se s početnicima trebalo obrađivati puno su raspravljali brojni sociolozi: Campbell, Blalock, McGee, D' Antonio, Davis i mnogi drugi. Pritom treba napomenuti da se u tim raspravama uglavnom radilo o sveučilišnoj sociologiji, ali na početničkoj razini te su stoga te rasprave relevantne i za našu temu. Upravo to važno je napomenuti za radove koji će biti predstavljeni u nastavku rada. Iako se u izvornim člancima radi uglavnom o sociologiji na fakultetskoj razini, poveznica sa srednjoškolskom sociologijom itekako je smislena jer se radi o početnim tečajevima i kolegijima.

U članku *What Should Students Understand After Taking Introducing to Sociology?* (Persell, Pfeiffer, Syed, 2007) autori izdvajaju ciljeve koje bi učenici trebali ostvariti nakon apsolvirane nastave sociologije. To su:

- Naučiti razmišljati na sociološki način
- Razumjeti znanstvenu prirodu sociologije
- Kritički se osvrnuti na društvene događaje
- Razumjeti društvenu nejednakost
- Općenito razumjeti sociologiju kao znanost i njen razvoj
- Razviti socijalnu konstrukciju ideja
- Razumjeti razliku između sociologije i drugih društvenih znanosti
- Shvatiti važnost sociologije
- Shvatiti važnost socijalnih institucija u društvu

Osim navedenih, u članku *Goals of the Discipline* (Wagenaar, 1991) još su nadodani:

- Razumjeti važnost kvalitativnih i kvantitativnih metoda u sociologiji
- Razumjeti osnovne koncepte i teorije u sociologiji
- Razumjeti odnos pojedinca i društva

Sadržajem koji bi se trebao obrađivati u sklopu nastavnog predmeta Sociologije bavilo se Američko sociološko udruženje (*American Sociological Association*), neprofitna organizacija posvećena razvijanju i promoviranju sociologije kao znanstvene discipline. Oni su pokušali definirati društvene obrasce koji su prisutni u svakome društvu kako bi se potom

vidjelo kako se ti obrasci mijenjaju tijekom vremena u određenome društvenom kontekstu te tako oblikuju različite oblike ljudskog života. Osim što su se bavili time što bi učenici trebali moći nakon apsolvirane nastave sociologije, bavili su se i tematskim cjelinama koje bi trebale biti sastavni dio nastave sociologije, što je za nas vrlo interesantno jer ćemo upravo uspoređivati tematske cjeline dvaju različitih pristupa sociologiji (American Sociological Association, 2003).

Znanstvenici koji su članovi Američkog sociološkog udruženja odredili su devet tematskih cjelina s odgovarajućim podtemama koje zajedno predstavljaju temeljna sociološka znanja za koje oni smatraju da bi se trebale obrađivati u sklopu svakog nastavnog predmeta Sociologije. U nastavku će se analizirati svaka tematska cjelina te će se potom usporediti koliko su one zastupljene najprije u hrvatskim, a onda i u njemačkim planovima i programima.

13.1. Temeljna sociološka znanja prema Američkome sociološkom udruženju

13.1.1. Sociološke perspektive

U prvoj cjelini predviđeno je da se učenici upoznaju sa sociologijom kao znanstvenom disciplinom i kreativnom znanošću, s njezinom poviješću, načinom istraživanja svog predmeta, razlozima zbog kojih je društvo tako teško za istražiti itd. Upoznaju se s time što to sociologiju razlikuje od drugih društvenih znanosti, uočavaju njene specifičnosti. Osim toga u tom je poglavlju zamišljeno da nauče temeljne sociološke pojmove vezane uz društvene institucije, društvenu strukturu i društvene promjene. Učenici će se upoznati s razvojem sociologije kroz povijest te u sklopu toga sa sociološkim teorijama poput funkcionalizma, simboličkog interakcionizma, konfliktne teorije itd., ali će naučiti primijeniti spomenute teorije na današnje suvremeno društvo te tako analizirati socijalne organizacije, društvene institucije, ponašanje pojedinaca, grupa itd. Uz svaku teoriju učenicima će biti predstavljeni zagovornici pojedinih teorija te će tako upoznati jedna od najvećih imena sociologije - Emila Durkheima, Karla Marxa, Maxa Webera, Edwin Goffmana itd. Ukratko rečeno, učenici će postati sociolozi koji će promatrati što to društvo čini mogućim, kako ljudi funkcioniraju jedni s drugima, a sve to koristeći prikladnu sociološku terminologiju.

13.1.2. Društveno istraživanje

U drugoj cjelini učenici imaju priliku upoznati se s metodom istraživanja koja se uobičajeno koristi za sociološke fenomene. Tako će učenici naučiti kako izgleda proces istraživanja. Pritom treba napomenuti da je ovo poglavlje korisno ne samo u okviru sociologije već i mnogih drugih znanosti u kojima se koriste iste metode i tehnike. Učenicima će biti predstavljene različite znanstvene metode te etape znanstvenoga istraživanja, vrste znanstvenih istraživanja, metode istraživanja (anketa, intervju, promatranje itd.). Uza sve to naučit će i interpretirati statističke podatke što nije važno samo u okviru sociologije već i u okviru drugih znanosti, kako prirodnih tako i društvenih. U američkoj sociologiji statistika igra veliku ulogu. Uz pomoć statistike i statističke analize moguće je grad podijeliti u četvrti u kojima se događa niz fenomena poput zločina, razvodi braka, siromaštvo, samoubojstva, ludilo i maloljetnička kaznena djela koji se mogu, zahvaljujući statistici, međusobno dovesti u vezu. Te veze upućuju na to jesu li navedeni fenomeni u pojedinim četvrtima povezani, imaju li isti uzrok itd. (Jantke, C. i sur., 1955: 36).

13.1.3. Kultura

U trećem poglavlju američki sociolozi predvidjeli su obrađivanje kulture kao sociološkoga konstrukta i njenoga utjecaja na društvo i pojedince. Učenici bi trebali analizirati koje su to karakteristike i elementi kulture te prepoznati iste u društvu u kojem sami žive, kako na mikro tako i na makrorazini. Osim što će analizirati vlastito društvo, učitelji bi trebali nastojati da njihovi učenici razviju svijest za kulturnu raznolikost i globalizaciju, a ti procesi u današnjem svijetu jesu obilježje gotovo svih društava, osobito njemačkoga. Kultura u takvome društvu ima veliku ulogu jer je ono izvor socijalne kohezije koja postojeće društvo drži zajedno, a globalizacijom i multikulturalizmom dolazi do miješanja kultura. Učenici će kao sociolozi vidjeti kako ljudi balansiraju te različitosti s kojima su svakodnevno u kontaktu.

13.1.4. Socijalizacija

U četvrtom poglavlju učenici će se baviti samom socijalizacijom. Upoznat će neke teorije socijalizacije, što uključuje i psihološke teorije poput one Sigmunda Freuda. Učenici će naučiti da je socijalizacija učenje kojim se postaje član grupe i društva u kojem živimo i da je to način na koji društvo opstaje kroz vrijeme. Učenici se upoznaju s time što su i koji su primarni agensi socijalizacije, kako se socijalizacija odvija u svim životnim razdobljima

čovjeka itd. Povezano sa socijalizacijom upoznat će se i s suprotnim procesima - resocijalizacijom i desocijalizacijom.

13.1.5. Socijalna organizacija

U petom poglavlju učenici uče o socijalnoj organizaciji društva, institucijama, socijalnim mrežama, ulogama i položajima pojedinaca. Cilj toga poglavlja jest da učenici razumiju diferencijaciju i nejednakost unutar društva. U sklopu te diferencijacije uče o organizaciji suradnje u složenim društvenim sustavima te o solidarnosti - mehaničkoj i organskoj. Isto tako uče o birokraciji - o njenim karakteristikama, prednostima i ograničenjima.

13.1.6. Društvene nejednakosti

U šestom poglavlju učenici uče dublje o socijalnoj nejednakosti, društvenoj stratifikaciji te posljedicama istih. Nejednakost je prisutna u svakoj grupi, svakoj organizaciji i svakome društvu što bi učenici trebali uvidjeti te potom iste nejednakosti prepoznati u svome društvu. Američki sociolozi predviđeli su u sklopu toga poglavlja da se s učenicima obrađuje organizacija društva SAD-a pri čemu se uči o diskriminaciji i rasizmu, rodu i spolu.

13.1.7. Devijantnost i konformizam

U sedmom poglavlju učenici uče o devijantnosti i njenim tipovima u sklopu socioloških teorija (funkcionalizam, socijalna kontrola, konfliktna teorija, teorije etiketiranja) te o pozitivnim i negativnim posljedicama devijantnosti.

13.1.8. Socijalne institucije

U preposljednjem poglavlju učenici uče o socijalnim institucijama, obitelji, oblicima srodnosti, braku, socijalnoj politici itd. Osim o obitelji uče i o obrazovanju, mobilnosti, povezanosti nejednakosti i obrazovanja. Unutar toga poglavlja obrađuje se i religija, oblici religije te njen utjecaj na društvene i političke stavove. Na kraju toga poglavlja obrađuje se politika i gospodarstvo, mediji i njihov utjecaj.

13.1.9. Socijalne promjene

U posljednjem poglavlju s učenicima se obrađuju razne socijalne promjene te uzroci i posljedice istih: demografske promjene, urbanizacija, kolektivno ponašanje, društveni pokreti.

13.2. Zastupljenost temeljnih socioloških znanja u hrvatskom nastavnom predmetu Sociologija

Tematske cjeline koje je predvidjelo Američko sociološko udruženje u cijelosti su zastupljene u planu i programu nastavnoga predmeta Sociologije. Tablica 8 prikazuje usporedbu tematskih cjelina.

Tablica 8. Zastupljenost tematskih cjelina koje preporučuje Američko sociološko udruženje u nastavnom predmetu Sociologija

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	Tematske cjeline koje preporučuje Američko sociološko udruženje
Sociologija: znanost o društvu	Sociološke perspektive
Nastanak i razvoj sociologije	Sociološke perspektive
Kultura i društvo	Kultura
Socijalizacija i identitet	Socijalizacija
Socijalna interakcija, grupe i organizacije	Socijalna organizacija Socijalne institucije
Društvene nejednakosti i stratifikacija	Društvene nejednakosti Devijantnost i konformizam
Obitelj i škola	Socijalne institucije
Sustavi vjerovanja: religija i ideologija	Socijalne institucije
Moć i politika	Socijalne institucije
Rad i ekonomija	Socijalne institucije
Društvene promjene: stanovništvo, urbanizacija i ekologija	Socijalne promjene
Znanost: metode istraživanja i teorije	Društveno istraživanje

Iz tablice 8 se može vidjeti da su sve teme koje preporučuje Američko sociološko udruženje zastupljene u Sociologiji. S druge strane je evidentno da se prema hrvatskome planu i programu neke tematske cjeline obrađuju puno detaljnije: Socijalna interakcija, grupe i organizacije, Obitelj i škola, Sustavi vjerovanja: religija i ideologija, Moć i politika te Rad i ekonomija pet je nastavnih cjelina koje su obrađene vrlo detaljno, a Američko sociološko društvo sve te teme objedinilo je u jednu cjelinu - Socijalne institucije. Iz prikazanoga se može vidjeti da se u Hrvatskoj puno detaljnije obrađuju pojedine cjeline. Za nastavnu cjelinu

Socijalna interakcija, grupe i organizacije predviđeno je pet nastavnih sati, za nastavnu cjelinu Obitelj i škola devet nastavnih sati, za nastavnu cjelinu Sustavi vjerovanja: religija i ideologija šest nastavnih sati, za Moć i politiku osam nastavnih sati, a za Rad i ekonomiju dva nastavna sata (Milostić, 2016). Sveukupno se navedenih pet nastavnih cjelina obrađuje 30 nastavnih sati što je gotovo polovina raspoloživih nastavnih sati u cijeloj školskoj godini.

13.3. Zastupljenost temeljnih socioloških znanja u njemačkim nastavnim predmetima

Kada se uspoređuju tematske cjeline koje je predložilo Američko sociološko udruženje s tematskim cjelinama koje se obrađuju u sklopu nastavnih predmeta *Soziologie*, *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik/Gesellschaft/Wirtschaft* i *Gemeinschaftskunde*, situacija je malo drukčija. Tematske cjeline nisu zastupljene u svim nastavnim predmetima, neke su zastupljene djelomično, dok se neke uopće ne obrađuju. Zastupljenost pojedinih tematskih cjelina u njemačkim nastavnim predmetima prikazano je u tablici 9.

Tablica 9. Zastupljenost tematskih cjelina koje preporučuje Američko sociološko udruženje u nastavnim predmetima *Soziologie*, *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik/Gesellschaft/Wirtschaft* i *Gemeinschaftskunde*

Tematske cjeline nastavnog predmeta Sociologija	<i>Soziologie</i>	<i>Sozialkunde</i>	<i>Sozial- wissenschaften</i>	<i>PGW</i>	<i>Gemeinschaftskunde</i>
Sociološke perspektive	+	-	+	-	-
Društveno istraživanje	-	-	+	-	-
Kultura	+	-	-	-	-
Socijalizacija	+	+	+	+	-
Socijalna organizacija	+	+	+	+	+
Društvene nejednakosti	+	+	+	+	-
Devijantnost i konformizam	+	+	+	+	-
Socijalne institucije	+	+	+	+	+
Socijalne promjene	+	+	-	-	-

Iz tablice 9 može se iščitati da se sociologiji kao znanosti te njenom povijesnom razvoju u njemačkim nastavnim programima ne daje gotovo nikakva pažnja. Kada uspoređujemo hrvatski i njemački Nastavni plan i program, možemo reći da se radi o dvije krajnosti kada raspravljamo o navedenim poglavljima. U hrvatskoj su Sociologiji za sociologiju kao znanost i njen povijesni razvoj predviđena čak dva vrlo detaljno obrađena poglavlja: Sociologija: znanost o društvu te Nastanak i razvoj sociologije dok se prema njemačkim planovima i programima sociologija kao znanost uopće ne obrađuje (osim u saveznoj zemlji Bremen u sklopu nastavnoga predmeta *Soziologie*).

Američko sociološko udruženje ne bi se složilo ni s njemačkim ni s hrvatskim programom jer oni predlažu ravnotežu obiju krajnosti. Predvidjeli su da se sociologija predstavi učenicima, da se ukratko opiše njen nastanak i razvoj, a sve to u sklopu poglavlja Sociološke perspektive. Navedenim temama učenike bi se uvelo u sociološki svijet, no detaljnije analize, kakve se mogu naći u udžbeniku Nenada Fanuka (2005: 7-47), nisu predviđene.

Isto bismo mogli utvrditi i za tematske cjeline koje obrađuju kulturu. U gotovo svim njemačkim nastavnim predmetima kultura nije gotovo nikako obrađena dok se ona u Hrvatskoj obrađuje vrlo detaljno. Možemo reći da se Američko sociološko udruženje i u ovom slučaju zalaže za zlatnu sredinu. Oni nisu predvidjeli da se kultura obrađuje tako detaljno kao što se to čini u Hrvatskoj, no nisu je ni skroz izbacili kao što je to slučaj u Njemačkoj.

Ostale tematske cjeline uglavnom su zastupljene u svim njemačkim nastavnim predmetima. Zaključno se može reći da se Nastavni planovi i programi vezani za sociologiju u hrvatskom i njemačkom školskom sustavu poprilično razlikuju. Oba programa imaju i svojih prednosti i nedostataka koje ću navesti u nastavku.

Prema Nastavnom planu i programu za nastavni predmet Sociologija sve tematske cjeline obrađuju se vrlo detaljno. Pritom se gotovo u svakoj cjelini naglasak stavlja na povijest te nastanak različitih teorija i pravaca što nije preporučilo Američko sociološko udruženje, a nije zastupljeno ni u njemačkim nastavnim programima. Sve tematske cjeline razrađene su vrlo detaljno te se od učenika očekuje da savladaju mnogo teorijskoga znanja što uključuje niz povijesnih činjenica i definicija. Osim što su tematske cjeline razrađene vrlo detaljno, one se često poklapaju sa tematskim cjelinama koje se obrađuju u sklopu drugih nastavnih predmeta. Tematska cjelina Političke institucije obrađuje se u sklopu nastavnoga predmeta Politika i gospodarstvo dok se Religija obrađuje na nastavnom predmetu Vjeronauk ili Etika. Ipak, valja naglasiti i pozitivne strane programa koji se provodi u hrvatskim gimnazijama. Ponajprije je pohvalno to što se naglasak uvijek stavlja na sociologiju kao znanost. Učenici će naučiti primjenjivati sociološke perspektive na svakodnevne pojave i fenomene, a pritom će iste znati i imenovati prikladnim sociološkim terminima. Osim toga spektar tema koji se obrađuje s učenicima vrlo je širok čega svakako nedostaje u njemačkim nastavnim predmetima. Mnogi svakodnevni fenomeni obrađuju se iz sociološke perspektive tako da učenici imaju priliku vidjeti dinamičnu prirodu naše znanosti- sociologije.

Nastavni planovi i programi za njemačke nastavne predmete puno su otvoreniji od onoga hrvatskog. Puno je manje tematskih cjelina koje se sociološki analiziraju, no ipak se ne može reći da su one najvažnije izostavljene. U njemačkim Nastavnim planovima i programima izbačene su tematske cjeline koje se obrađuju u sklopu drugih predmeta te se tako npr. religija uopće ne obrađuje. Osim toga, manje stavljaju naglasak na sociologiju kao znanost. Veću važnost pridaju praktičnomu znanju koje će učenicima pomoći shvatiti

funkcioniranje njemačkoga društva. Stoga možemo reći da se radi o jednom otvorenijem programu koji izostavlja tematske cjeline koje ne smatraju važnima za shvaćanje funkcioniranja svakodnevnoga svijeta.

14. Radni model nastavnoga programa za nastavni predmet Sociologija

Radni model nastavnog programa za nastavni predmet Sociologija zamišljen je tako da se objedine pozitivni elementi tematskih sadržaja triju programa:

- Nastavnog plana i programa za Sociologiju koji je objavilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
- Nastavnih planova i programa za nastavne predmete *Soziologie*, *Sozialkunde*, *Sozialwissenschaften*, *Politik/Gesellschaft/Wirtschaft* i *Gemeinschaftskunde* koje su objavili njihova ministarstva
- Tematskoga sadržaja koje je preporučilo Američko sociološko udruženje

Taj radni model predlaže novi konceptualni pristup sadržajima koji se obrađuju u sklopu nastavnoga predmeta Sociologije. Pritom se neka poglavlja u potpunosti izbacuju, dva poglavlja sažimaju se u jedno, izbacuju se poneki dijelovi određenih poglavlja zato što se smatraju suvišnim itd.

14.1. Realizacija radnog modela

U nastavku će biti predstavljen radni model koji se sastoji od sedam poglavlja pripadajućim potpoglavljima. Ispod svakog poglavlja nalazi se obrazloženje odabranih tematskih cjelina.

1. Uvod u sociologiju

1.1. Čime se bavi sociologija

1.2. Osnivači sociologije

1.3. Sociologija i društvo

1.4. Sociološke perspektive

1.4.1. Makrosociologija

1.4.2. Mikrosociologija

1.5. Teorijske perspektive u sociologiji

1.5.1. Funkcionalizam

1.5.2. Konfliktna perspektiva

1.5.3. Interakcionistička perspektiva

Prvo poglavlje osmišljeno je kao uvod u sociologiju kao znanost te će se učenici upoznati s time što je to uopće sociologija i čime se ona bavi. Ono što je promijenjeno u tome radnom modelu u odnosu na tematski sadržaj koji se koristi prema Nastavnome planu i programu za nastavni predmet Sociologija jest to što su se prva dva poglavlja Sociologija: znanost o društvu te Nastanak i razvoj sociologije skratili u jedno poglavlje te su pritom neka poglavlja (Što je znanost, Sociološka pitanja: činjenična, komparativna, razvojna i terapijska, Filozofsko shvaćanje društva) izbačena.

U ovom poglavlju učenici će naučiti osnovne pojmove koji će im biti nužni za daljnje bavljenje sociologijom i sociološkim fenomenima kao što je to bilo i prije predviđeno u tematskome sadržaju udžbenika za gimnaziju Nenada Fanuka (2005: 7-47). Osim toga upoznat će se sa osnovnim perspektivama u sociologiji koje će se koristiti u svim sljedećim poglavljima.

2. Socijalizacija i socijalni identitet

2.1. Pojam socijalizacije

2.1.1. Tipovi socijalizacije

2.1.2. Čimbenici socijalizacije

2.2. Društvene uloge

2.3. Socijalna kontrola i devijantnost

2.4. Pojam identiteta

Drugo poglavlje radnoga modela vrlo je slično četvrtomu poglavlju gimnazijskog udžbenika za Sociologiju (Fanuko 2005: 81-102). Odlučila sam se za gotovo identično poglavlje zato što se tematski sadržaji koji se obrađuju u sklopu tw cjeline obrađeni i u gotovo svim nastavnim planovima i programima koji se provode u Njemačkoj, a predložilo ih je i Američko sociološko uređenje.

3. Društvo: socijalna interakcija pojedinaca

3.1. Socijalna interakcija

3.2. Utjecaj društva na djelovanje pojedinaca

3.2.1. Kultura

3.2.1.1. Opće značajke kulture

3.2.1.2. Komponente kulture

3.2.1.3. Kultura i suvremeno društvo

3.2.2. Religija

3.2.2.1. Sociološko određenje religije

3.2.2.2. Društvene funkcije religije

3.2.2.3. Religija u suvremenom društvu

3.2.3. Ostali utjecaji na djelovanje pojedinaca

3.2.3.1. Ideologija

3.3. Društvene grupe

3.4. Društvene organizacije

3.5. Birokracija

Treće poglavlje radnog modela zamišljeno je tako da se učenici upoznaju s funkcioniranjem društva u kojem žive. To ponajprije podrazumijeva pojam socijalne interakcije i društvenoga djelovanja. U sklopu toga uvela bih i tematsku cjelinu kulture koja se u hrvatskome sustavu obrađuje kao zasebna cjelina. Međutim prema gotovo nijednom njemačkom planu ta cjelina nije predviđena za obradu (iznimka je savezna zemlja Bavarska i nastavni predmet *Sozialkunde*). Ja se s time ne bih složila. Kultura je kao cjelokupno društveno nasljeđe itekako sociološki bitna te se ona ne bi smjela izbaciti iz toga nastavnog predmeta što je podržalo i Američko sociološko udruženje koje je također predvidjelo zasebnu cjelinu za tu temu. Ipak, ja bih kulturu uklopila u poglavlje u poglavlje Društvo: socijalna interakcija pojedinaca. Kulturu ne bih obrađivala toliko detaljno kao što se to radi prema hrvatskom programu, već bih izdvojila samo najvažnije elemente kao što je to prikazano u sadržaju za treće poglavlje radnog modela.

Religija kao tematska cjelina u istom je položaju kao prethodna tematska cjelina. Prema njemačkim programima religija se ne obrađuje u sklopu socioloških predmeta, već u sklopu drugih nastavnih predmeta poput vjeronauka ili etike. Religiju kao tematsku cjelinu nije predložilo ni Američko sociološko udruženje. Ipak, u Hrvatskoj se religija obrađuje vrlo

detaljno, kao uostalom i sve druge tematske cjeline. Sama činjenica da je tematska cjelina religije obrađena na gotovo tridesetak stranica dokazuje detaljnost autora Nenada Fanuka (2005: 189-217). U svome radnom modelu taj bih broj stranica smanjila te bih religiju uklopila u poglavlje Društvo: socijalna interakcija pojedinaca. Pritom bih izbacila dijelove koji nisu ključni za sociološko razumijevanje utjecaja religije na pojedince.

4. Društvena nejednakost

- 4.1. Pojam društvene nejednakosti
- 4.2. Društveni položaji: pripisani i postignuti
- 4.3. Društvena diferencijacija i društvena stratifikacija
- 4.4. Teorije stratifikacije suvremenih država
  - 4.4.1. Funkcionalističke teorije
  - 4.4.2. Marxova teorija klasa
  - 4.4.3. Teorija stratifikacije Maxa Webera
- 4.5. Društvena moć i životne šanse
- 4.6. Društvena mobilnost

Četvrto poglavlje radnog modela slično je šestomu poglavlju gimnazijskoga udžbenika za Sociologiju (Fanuko 2005: 131-153). Promjene nisu značajne iz razloga što sva tri polazišna dokumenta u svojim planovima i programima uključuju obrađivanje društvene nejednakosti i stratifikacije. Mogli bismo reći i da je to poglavlje jedno od ključnih u njemačkim nastavnim predmetima jer se gotovo u svim ciljevima navodi kako učenici moraju osvijestiti raznolikost društva u Saveznoj Republici Njemačkoj te moraju razumjeti funkcioniranje hijerarhije koja je prisutna u njihovom društvu. Isti cilj trebao bi vrijediti za sve zemlje u kojima se provodi bilo koji oblik nastavnoga predmeta Sociologije. Stoga je to poglavlje neizostavno u mojem radnom modelu.

Da je društvena nejednakost jedna od ključnih tematskih cjelina u nastavi sociologije, tvrdi se i u artiklu *Is there a Core in Sociology? Results from a Survey* u kojem je predstavljeno istraživanje provedeno zajedno s 301 sociologom s ciljem određivanja koncepata, teorija i vještina koje su temeljne u nastavnim predmetima sociologije. Društvena nejednakost, za koju smo predvidjeli posebno poglavlje u našem radnom modelu, pokazala se najvažnijim poglavljem (Wagennar, 2004:8).

5. Socijalne institucije

5.1. Obitelj

5.1.1. Funkcije obitelji

5.1.2. Obitelj u suvremenom društvu

5.2. Školstvo

5.2.1. Sociološke teorije o obrazovanju

5.2.2. Obrazovanje i društvena nejednakost

5.3. Politika

5.3.1. Povezanost države i društva

5.3.2. Tipovi političkih poredaka iz socioloških perspektiva

5.3.3. Socijalni pokreti

5.4. Ekonomski sustav

5.4.1. Organizacija rada

5.4.2. Globalizacija: Budućnost rada

Peto poglavlje radnog modela inspirirano je ponajprije programom koji je predložilo Američko sociološko udruženje. Kada se pogleda tablica 8 u kojoj je prikazana zastupljenost tematskih cjelina koje preporučuje Američko sociološko udruženje, u nastavnome predmetu Sociologija može se vidjeti da tematska cjelina Američkoga sociološkog udruženja pod nazivom Socijalne institucije pokriva tematski sadržaj pet zasebnih poglavlja iz hrvatskoga Plana i programa. To su sljedeće tematske cjeline: Socijalna interakcija, grupe i organizacije, Obitelj i škola, Sustavi vjerovanja: religija i ideologija, Moć i politika te Rad i ekonomija. To potvrđuje da se u Hrvatskoj sve nastavne cjeline obrađuju vrlo detaljno, možemo reći i previše detaljno. Američki sociolozi zamislili su sve te teme obuhvatiti u jednu nastavnu cjelinu, s čime bih se i ja složila. Pritom bih izbacila mnogo suvišnih poglavlja te bih se fokusirala samo na ono najvažnije, a ono najvažnije, što je i predloženo u radnom modelu, zastupljeno je i u njemačkim nastavim sadržajima.

Osim toga možemo reći da u hrvatskome programu imamo nepotrebno podudaranje nastavnoga sadržaja iz različitih predmeta. U tematskoj cjelini Moć i politika obrađuju se teme koje se obrađuju i u sklopu nastavnog predmeta Politika i gospodarstva. U Nastavnome planu i programu za navedeni nastavni predmet stoji da se obrađuje pojam politike, naroda, tipovi političkih poredaka, pojam političkih stranaka, države itd., a sve to uključeno je i u

tematski sadržaj nastavnog predmeta Sociologije (Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, 1994b).

Smatram da su ponavljanja nepotrebna te bi se time sociologija mogla pojednostaviti. Pritom nikako ne želim tvrditi da nabrojane teme nisu sociološki relevantne, već ukazujem na to da iste pojmove nije potrebno ponovno obrađivati u dva zasebna nastavna predmeta. Sadržaje, koji su ovdje navedeni, svakako bih uvrstila u svoj radni model, no naglasila bih da bih predložila da se oni obrade na sociološki način. Na takav način sadržaj se ne obrađuje u sklopu Politike i gospodarstva te iz toga razloga smatram da bi to učenicima bilo korisno i sociološki relevantno.

6. Društvene promjene

6.1. Modernost i suvremeno društvo

6.2. Demografske promjene

6.3. Urbanizacija- postmoderni grad

6.4. Ekološke promjene

Društvene su promjene procesi koji u velikoj mjeri utječu na nas pojedince, na društvene strukture i društveno ponašanje te su stoga sociološki gledano vrlo važna tematska cjelina. Razumijevanje društvenih promjena, njihovih izvora i posljedica ključni su elementi za razvijanje svijesti o funkcioniranju društva što je jedan od glavnih ciljeva nastavnoga predmeta Sociologije. Upravo je iz tog razloga ta cjelina neizostavna je za radni model.

O tome trebaju li se društvene promjene obrađivati i uvrstiti u taj tematski sadržaj, nije bilo dileme jer je ova tematska cjelina uvrštena u sva tri polazišna programa: u Nastavni plan i program za nastavni predmet Sociologije, u program Američkoga sociološkog udruženja te u programe njemačkih nastavnih planova.

7. Sociološko istraživanje: metode istraživanja

7.1. Osnovni pojmovi

7.2. Vrste socioloških istraživanja

7.3. Glavne metode u sociološkim istraživanjima

Zadnje poglavlje radnog modela, no ne i manje važno, jest poglavlje posvećeno statistici i sociološkim istraživanjima. Smatram kako učenici moraju savladati osnovne pojmove statistike kako bi, neovisno o tome za koje poslove će se specijalizirati, mogli čitati znanstvena sociološka, ali i društvena istraživanja. Iako je ta tematska cjelina uvrštena u plan i program, iz vlastitoga iskustva mogu reći da se ona ne obrađuje kao ostale cjeline. Razlog tome jest prenatrpanost sadržaja te se zbog manjka vremena ne stigne zadnje poglavlje obraditi onako kako se možda od profesora očekuje.

Smatram da se sadržaji posljednjega poglavlja ne smiju zanemarivati te im se mora jednako ozbiljno pristupiti i obraditi u nastavi. Iako se radi ponajprije o sociološkim istraživanjima, ta znanja učenicima će biti korisna za njihovo daljnje obrazovanje u kojem će se sigurno susresti s brojnim statističkim pojmovima i istraživanjima, a obrada istih već u trećem razredu gimnazije uvelike bi im olakšalo taj susret.

15. Zaključak

Glavni razlog koji nas je naveo na pisanje diplomskoga rada jest činjenica da se u nastavnome predmetu Sociologije kurikulumom reformom pokušava puno toga promijeniti što upućuje na nezadovoljstvo profesora, ali i učenika konceptom toga nastavnog predmeta. U radu smo se fokusirali na sadržajni koncept, odnosno na tematske cjeline koje se obrađuju na nastavi Sociologije.

S druge strane, kao studentica sociologije i germanistike, istraživala sam njemački školski sustav s ciljem da usporedim njihov plan i program s hrvatskim. Analizirajući njemački obrazovni sustav, jasno je prikazano da je njihov plan i program puno kompleksniji. Svaka savezna zemlja sama kreira vlastiti obrazovni sustav i odlučuje o istome što rezultira sa šesnaest različitih obrazovnih sistema.

Obrazovni sustav svake savezne zemlje pojedinačno je analiziran s ciljem da se nađu nastavni predmeti koji bi bili usporedivi s nastavnim predmetom Sociologije. Ono što je iznenadilo odmah na početku jest činjenica da u samoj saveznoj zemlji postoji sociologija kao nastavni predmet, i to u saveznoj zemlji Bremen. U ostalim saveznim zemljama postoje alternativni nastavni predmeti koji uključuju sociološke teme te su iz tog razloga usporedivi s hrvatskom verzijom nastavnoga predmeta Sociologije. To su sljedeći nastavni predmeti: *Sozialkunde, Sozialwissenschaften, Politik-Gesellschaft- Wirtschaft i Gemeinschaftskunde*.

Rezultati usporedbe njemačkih nastavnih predmeta i hrvatskoga pokazuju da je hrvatski plan i program suviše detaljan. Sve tematske cjeline koje se obrađuju u gimnazijama obrađene su vrlo detaljno, s kontinuiranim naglaskom na povijest i povijesni razvoj, s brojnim činjenicama i definicijama. Ipak, sadržaj u Hrvatskoj puno je opširniji te se učenici imaju priliku upoznati s različitim aspektima sociologije, a neupitna važnost sociologije kao znanosti, ali i kao nastavnoga predmeta, obrazložena je u prvom dijelu rada.

Njemački planovi i programi puno su otvoreniji pa možemo reći da se radi o jednom novom konceptu poučavanja sociologije. U navedenim nastavnim predmetima izbačene su mnoge tematske cjeline koje se ne smatraju relevantnima za postizanje nastavnih ciljeva koji su i u hrvatskome i u njemačkome programu isti: učenikovo razumijevanje društva, njegov kritički osvrt na aktualna društvena događanja, analiza odnosa pojedinca s društvom itd. Osim što se brojne tematske cjeline ne obrađuju, razlika je i u tome što su nadodane brojne cjeline

koje kod nas nisu dijelom nastavnoga predmeta Sociologije, već se obrađuju u okviru drugih nastavnih predmeta (Politika i gospodarstvo, Vjeronauk, Etika itd.).

Usporedbom sadržaja uvidjeli smo prednosti i nedostatke tih dvaju programa te smo u završnome dijelu ovog rada kreirali tzv. radni model. U tome radnom modelu predložen je novi koncept sadržaja u kojem se izbacuju suvišni dijelovi, a naglašavaju oni ključni za postizanje nastavnih ciljeva Sociologije. Cilj ovog radnog modela jest učiniti sociologiju učenicima zanimljivom i relevantnom, što će im pomoći u razumijevanju znanstvene prirode sociologije i razvijanju sociološke imaginacije kako bi mogli razumjeti društvo u kojem žive. Isto tako će im pomoći u samostalnom prepoznavanju unutarnje dinamike društva u kojem žive i razumijevanju osnovnih elemenata društvene strukture. Kod radnog modela treba imati na umu da nije važno samo osmisliti novi koncept sadržaja koji će biti smisleniji i aktualniji, već treba pripaziti i na opseg sadržaja koji se obrađuje. Za svaku tematsku cjelinu treba odrediti broj nastavnih sati u kojem će se pripadajući sadržaji stići obraditi.

16. Literatura

1. American Sociological Association (2003) *An AP-Type Sociology High School Course and Pedagogical Resources Notebook*.
2. Bauman, Z. (2005) *Education in Liquid Modernity*. *The Review of Education, Pedagogy and Cultural Studies*. 27:4, 303-317
3. Behörde für Schule und Berufsbildung - Freie und Hansestadt Hamburg (2011) *Bildungsplan Gymnasium: Politik/Gesellschaft/Wirtschaft*. Berlin
4. Bund- Länder- Kommission (BLK). URL: <http://www.blk-bonn.de/> (Pristup 12.5.2018.)
5. Čaldarović, O. (2003) Croatian Sociology after 1990: Toward New Institutionalization? U: Keen, M. Forest i Janust, L. Mucha (ur.) *Sociology in Central and Eastern Europe. Transformation at the Dawn of New Millennium*. Westport: Praeger, 41-48
6. Čaldarović, O. (1990). Suvremena sociologija i moderno društvo. U: Kalanj, R. (ur.) *Modernost i modernizacija – zbornik radova*. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske
7. Eshleman, Ross J. (1975) *University students experiences and perceptions of high school sociology*. Michigan: Department of Sociology, Wayne State University Detroit
8. Eshleman, Ross J. (1989) *Trends and Problems in Sociology: As a Discipline and as a School Subject*. Michigan: Department of Sociology, Wayne State University Detroit
9. Fanuko, N. (1999) *Sociologija: udžbenik za gimnaziju*. Zagreb: Profil
10. Fanuko, N. (2005) *Sociologija: udžbenik za gimnaziju*. Zagreb: Profil
11. Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete (1994a) *Sociologija*. Zagreb: Školske novine
12. Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete (1994b) *Politika i gospodarstvo*. Zagreb: Školske novine
13. Hodges Persell, C., Pfeiffer, K. i Syed, A. (2007) What Should Students Understand after Taking Introduction to Sociology? U: *Teaching Sociology*, New York: American Sociological Association. 4:35
14. Jantke, C. i sur. (1955) *Soziologie. Ein Lehr- und Handbuch zur modernen Gesellschaftskunde*. Diederichs
15. Kratka povijest hrvatske sociologije (1994) *Revija za sociologiju*. 25(1-2)
16. Krbec, D. i Lažnjak, J. (2008) Programska diverzifikacija sociologije kao akademske discipline i status posebne sociologije. U: *Hrvatska sociologija: Razvoj i perspektive*. Zagreb. Hrvatsko sociološko društvo, ISBN 978-953-6552-63-4

17. Kultusministerium Thüringen (2008) *Thüringer Lehrplan Sozialkunde Gymnasium-Überblick*. Thüringen
18. Kultusministerkonferenz (KMK). URL: <https://www.kmk.org/kmk/aufgaben.html> (Pristup 12.5.2018.)
19. Kuvačić, I. (1972) O stanju i mogućnostima sociologije. *Revija za sociologiju*. 2(2-3)
20. Lütze-Miculinić, M. (2004) Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome književnom jeziku na primjeru imena njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova. *Suvremena lingvistika*. 57-58(1-2)
21. Milostić, M. (2016) *Operativni plan i program*. Srednja škola Blato. URL: https://ssblato.hr/wp-content/uploads/2015/10/SOCIOLOGIJA_OPERATIVNI_PLAN_I_PROGRA5.pdf
22. Ministerium für Bildung- Land Sachsen- Anhalt (2016) *Fachlehrplan Gymnasium Sozialkunde*. Magdenburg: Sachsen- Anhalt
23. Ministerium für Bildung und Frauen des Landes Schleswig-Holstein (2008) *Lehrplan Gemeinschaftskunde*. Kronshagen
24. Ministerium für Bildung und Kultur- Saarland (2013) *Lehrplan Sozialkunde*. Saarbrücken
25. Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur- Mecklenburg- Vorpommern (2006) *Kerncurriculum für die Qualifikationsphase der gymnasialen Oberstufe: Sozialkunde*. Schwerin
26. Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Weiterbildung und Kultur- Rheinland-Pfalz (2011) *Lehrplan für das berufliche Gymnasium, Unterrichtsfach: Gemeinschaftskunde, Grund- und Leistungsfach*. Bad Kreuznach
27. Ministerium für Kultur, Jugend und Sport- Baden-Württemberg (2016) *Bildungsplan des Gymnasiums: Gemeinschaftskunde*. Stuttgart
28. Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen (2014) *Sozialwissenschaften und Sozialwissenschaften/Wirtschaft*. Düsseldorf
29. *Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Sociologija: prijedlog nakon javne rasprave* (2017) Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja
30. Pivac, J. (2000) *Inovativnom školom u društvo znanja*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor
31. *Projekt hrvatskog odgojno- obrazovnog sustava za 21.stoljeće* (2002) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo prosvjete i športa

32. Rumney, J. i Maier, J. (1954) *Soziologie: die Wissenschaft der Gesellschaft*.
Nürnberg: Nest Verlag
33. Sächsisches Staatsministerium für Kultus (2013) *Lehrplan Gymnasium: Gemeinschaftskunde, Rechtserziehung/Wirtschaft*. Dresden
34. Senator für Bildung und Wissenschaft (2000) *Rahmenplan für das Fach Soziologie, Gymnasiale Oberstufe*. Bremen: Freie Hansenstadt
35. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport Berlin(2006) *Rahmenlehrplan für die gymnasiale berstufe Gymnasien, Gesamtschulen mit gymasialer Oberstufe, Berufliche Gymnasien, Kollegs, Abendgymnasien: Sozialwissenschaften*. Berlin
36. Spinoza, Baruch de (2010) *Die Ethik- Schriften, Briefe*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag
37. Staatsinsitut für Schulqualität und Bildungsforschung München.
URL:[http://www.isb-gym8
lehrplan.de/contentserv/3.1.neu/g8.de/index.php?StoryID=26394](http://www.isb-gym8.lehrplan.de/contentserv/3.1.neu/g8.de/index.php?StoryID=26394) (Pristup: 22.4.2018.)
38. Wagenaar, Theodore C. (1991) Goals for the Discipline? U: *Teaching Sociology*, New York: American Sociological Association. 19 (92-95)
39. Wagenaar, Theodore C. (2004) Is There a Core in Sociology? Results from a Survey. U: *Teaching Sociology*, New York: American Sociological Association. 32 (2-18)
40. Wikipedia.de.
URL:https://de.wikipedia.org/wiki/Gymnasiale_Oberstufe#Qualifikationsphase
(Pristup 21.4.2018.)
41. Wikipedia.de.
URL:https://de.wikipedia.org/wiki/Grundgesetz_f%C3%BCr_die_Bundesrepublik_Deutschland (Pristup: 28.4.2018.)